

Kundby sogns skolekrønike

Af **Erling Petersen**

Den 20. oktober 1735 blev der af Sjællands stiftsøvrighed indgivet en beretning om skolevæsenets tilstand i landdistrikterne. Det fremgår af denne indberetning, at der på dette tidspunkt fandtes 73 landsbyskoler i Sjællands stift, men heraf var de to dog tidligere rytterskoler, der var gået over i privat eje. Hertil kom så de resterende 120 rytterskoler, der slet ikke omtales i indberetningen. Ialt var der i 1735 193 skoler i Sjællands stift, hvoraf langt de fleste var oprettet i begyndelsen af 1700-tallet. Kun 10 skoler stammede fra det 17. århundrede; men det vil dog være forkert ud fra dette forholdsvis lave antal at slutte, at der ikke havde eksisteret flere landsbyskoler i Sjællands stift, før Frederik den Fjerde blev konge. Det var nemlig nogenlunde tilfældet. Mange steder fandtes der omgangsskoler, som ikke blev regnet med i indberetningen, fordi der manglede faste skolchuse. Andre steder havde man skolehus, men da læreren ingen løn havde fået, var undervisningen efterhånden ophørt af sig selv, og der har sikkert været oprettet mange skoler, som siden er forsvundet uden at efterlade sig spor. Som følge heraf var der indtil 1720 meget langt mellem skolerne på Sjælland, og i langt de fleste sogne har man måttet nøjes med degnelæsningen, der i og for sig intet havde med undervisning at gøre, men som blot havde til formål at vejlede ungdommen i den rene lutherske lære.

Først da Frederik den Fjerde i 1721 havde bygget sine mange skoler på ryttergodserne, tog skolebyggeriet fart. Ikke så få

godsejere fulgte kongens eksempel og oprettede skoler på deres godser, — således lod overkammerherre Carl Adolph von Ples- sen 15 skoler opføre på sine godser i Øster Flakkebjerg og Ty- bjerg herreder, Sorø Akademi fulgte efter med 11, og Frederik den Fjerdes søskende, prins Carl og prinsesse Hedevig Sophie, indrettede henholdsvis 9 og 5 skoler på deres sjællandske god- ser.

Christian den Sjette havde arvet sin faders interesse for et virkeligt dansk skolevæsen, og navnlig efter 1736, da han havde indført den tvungne konfirmation, arbejdede han ivrigt på at virkeliggøre det; den 23. januar 1739 udstedte han hin skole- forordning, der påbød, at der skulle indrettes et almindeligt skolevæsen over hele landet, og som gav ganske bestemte reg- ler for skolehusets indretning og desuden indeholdt bestem- melser om skoleholderens lønninger og pligter, om kaldsretten, om skolekassens midler og først og sidst om skolens formål, om undervisningstid, disciplin o. s. v. samt om skolens tilsyn (se i øvrigt Fra Holbæk Amt 1950, s. 17f).

I Kundby sogn fandtes der før 1739 ingen funderede skoler, men de bønder, der ønskede deres børn undervist, havde alligevel haft muligheder derfor, idet der allerede før 1700 fand- tes en skoleholder i sognet. Ved en dåb i Kundby den 25. april 1675, hvor sognepræsten Holger Andersen Bruns hustru, Mette Nielsdatter, bar barnet, nævnes blandt fadderne Knud Han- sen, informator for hr. Holgers børn, sognedegnen Hans Ja- cobsens hustru Hilleborg samt „Christen Søffrensen, dansk scholemæster i Kundbye“, om hvem der i øvrigt ikke vides mere.

I 1735 blev der fremsat forslag om at indrette en degneskole i Kundby og at opføre en ny skole i Marke, men endnu i 1738 var der ikke sket videre i sagen, hvilket fremgår af præste- kaldets embedsbog, hvori sognepræsten hr. Eggert Christopher Bentzon oplyser, at der var intet ordentligt skolehus i sognet, men i Kundby by var der en skoleholder ved navn Jørgen Jensen, søn af sal. hr. Jens Lorentsen, der havde været sog- nets præst fra 1684 til 1707. Han var ustuderet, men forstod

dog at undervise de unge i deres børnelærdom samt i regning og skrivning. Om vinteren havde han mange børn at læse for, men om sommeren kun ganske få. Til sit ophold havde han „ej videre, end hvad forældrene, hvis børn han haver under information, selv vil give ham“, og det har næppe været store ting, så vist som en landsbyskoleholder i de tider skulle være tilfreds, om han ved sin gerning evnede at holde den værste sult fra døren og de nødtørftigste klæder på kroppen.

Først i 1740 blev der taget endelig bestemmelse om ordningen af skolevæsenet i Kundby sogn. Resultatet blev, at man enedes om at dele sognet i to skoledistrikter med en skole i Kundby, hvor degnen skulle forestå undervisningen, og en skole i Torslunde, hvor man så ville ansætte en duelig skoleholder til at undervise børnene. Denne ordning fastholdtes næsten uændret indtil 1846, da der opførtes en ny skole i Trønninge, og i 1858 blev antallet af skoledistrikter udvidet til fire, idet der dette år blev bygget skole i Sandby. Siden da er der ingen ændringer foretaget, udover at der ved århundredskiftet opførtes forskoler i alle fem sognebyer. Ganske vist fremførtes i halvfemserne, da man så sig nødsaget til at bygge ny skole i Kundby, den tanke, at man jo kunne bygge den så stor, at den kunne rumme alle sognets børn, men planen mødte så megen modstand hos beboerne i de tre andre skoledistrikter, at den omgående blev skrinlagt, og først i årene efter den anden verdenskrig er man for alvor begyndt at sysle med planer om at centralisere sognets skolevæsen.

KUNDBY SKOLE

(2.12.1741)

Denne skoles distrikt bestod oprindelig af Kundby og Trønninge byer, og selve skolen var en degneskole, således kaldt, fordi degnen ved siden af sin øvrige gerning, som var af rent kirkelig art, også påtog sig skoleholdet. Der var til dette formål føjet fire fag til degneboligen i stedet for de tre, der var planlagt, og det fornødne inventar var blevet anskaffet. Skole-

forordningen påbød, at der i skolen skulle indsættes 1 bibel, 2 store sorte tavler, 2 blækhorn, 2 linealer foruden katekismer med Pontoppidans forklaringer, Nye testamenter, Davids salmer, abc'er og salmebøger.

For ulejligheden med skoleholdet erholdt degnen, der jo i forvejen havde et nogenlunde godt udkomme, den fyrstelige løn af 4 rdl. årligt, vistnok mindre end påbudt i forordningen, samt 25 læs tørv og græsning og hø til 1 ko og 6 får. Skolens patron var distriktets største lodsejer, hr. assessor Hellegård til Vognserup.

I følge indberetning fra sognepræst Bentzon af 23. februar 1742 var skolegerningen påbegyndt den 2. december 1741. På den tid var Jens Nielsen Sinding degn i Kundby; han var født 1709, søn af hr. Niels Sinding, der var sognets præst 1707—1728, blev student og kaldedes året efter til degn af general v. Eydens enke, fru Vibeke Kragh. Han synes i modsætning til sin forgænger i embedet, Frideric Kokanschy, at have røgtet sit embede med omhu — i hvert fald lagde han sig hverken ud med sognefolket eller med sin nærmeste foresatte, sognepræst Bentzon. Efter hans første hustru Mette Nielsdatters død ægtede han degn Fersløws datter Mette fra Jyderup, der overlevede ham i 20 år. Jens Sinding selv døde 25.5.1752 og efterlod sig bl. a. to sønner, som begge blev apotekere i Norge, Holger Fersløw Sinding i Frederiksstad og Johan Otto Sinding i Frederikshald.

I henved 5 måneder var Kundby uden degn, men 20.10.1752 kaldedes Knud Croefas, f. 1724, student fra Nyborg 1747, til embedet. Han kom i 1765 ud for den kalamitet, at degnebo-ligen brændte ned til grunden og skolestuen med den, men ved reskript af 1.3.1765 erholdt han den sædvanlige hjælp af kirkerne til genopførelsen og kunne snart rykke ind i en helt ny bolig. Det blev dog kun en stakket glæde, for Croefas døde 20.3.1770 og efterlod sig enken Anne Marie Lovise, der 1779 døde i Nordby paa Samsø.

Knud Croefas efterfulgtes af Carl Henrich Waltbaum (el. Waldbohm), der blev kaldet af generalkrigskommissær Han-

sens enke og indsat i embedet 11.5.1770. Waldbohm, der var født 1726 og student fra Nykøbing 1749, havde først i 7 år været skoleholder i Frydendal og blev 1759 degn i Skamstrup. Han opgav i 1771 sin indtægt til 150 rdl. årligt. Ved en provste-visitats 1777 „fandtes ungdommen skikkelig oplyst, de af deg-nens information ikke vanvittige“, så Waldbohm har uden tvivl duet til sit embede. Han lod 28.1.1761 sine to sønner, Ja-cob (se Torslunde) og Frantz Mathias Waldbohm, indskrive til de Friisers legat. Han døde 27.7.1785, og hans hustru Vibeke Tiørnelund, der var degnedatter fra Sorterup, overlevede ham i 11 år; hun døde 26.4.1796.

Waldbohms eftermand, Peter Christian Hjort, blev den sid-ste egentlige degn i Kundby, idet degnesønnen på Sjællands bispestol, Nicolai Edinger Balle, omsider fik held til at få deg-neinstitutionen ophævet, hvilket skete i henhold til skoleloven af 1814, som samtidig bestemte, at degneembedernes indtæg-ter skulle tillægges lærerembederne, mens degnens kirkelige forretninger fordeltes mellem lærerne. Disse bestemmelser trådte dog først i kraft, når de degne, der sad i embederne, var døde.

Hjort, der var født 1743 og student fra Roskilde 1763, havde været skoleholder i Frydendal, indtil han i august 1785 blev kaldet til Kundby degneembede. I 1803 visiterede Balle i Kund-by skole: „Børnene havde godt begreb både for lærebog og ca-tekismus. Ikke få lærte at skrive, man havde også lært salmer. Boglæsning var i almindelig fremgang, og nogle læste kønt. 25 bøger uddeltes. Degnen hr. Hjort, som tillige er skoleholder, giver god undervisning og høster agtelse“. Han har utvivlsomt været en dygtig lærer, den samme Hjort, i 1787 havde han således for undervisningens skyld fire fremmede drenge i hu-set, nemlig „forpagter Bredals sønner fra Hellestrup, samt sal. hr. Paasches søn“.

Hjort var 17.1.1777 i Skamstrup kirke blevet viet til Ida Lu-cie Jøhrs, f. 1750, men hun blev 4.12.1802 begravet på kirke-gården i Kundby og efterlod sig foruden manden mindst tre børn. Hjort trøstede sig dog efter tidens skik ret snart, idet han

8.7.1803 giftede sig med Mette Marie Hansen, der efter hans død (22.4.1816) lige så hurtigt søgte ind i et nyt ægteskab; hun blev 1.2.1817 i Kundby kirke viet til møller Jørgen Larsen i Marke.

I 1786 — året efter Hjorts ansættelse i Kundby — påbejndtes den „Kundbye Skoles Regnskabs Protokol“, som for en del år siden blev fundet på loftet i den nuværende Kundby skole, og som rummer skolens regnskab fra 1786 til 1824.

Bogens første regnskab, der dækker tiden fra påske til mikkelsdag 1786, er såre simpelt. Det udviser kun 2 indtægtsposter, nemlig for det første „skiftecassens lysepenge, indkommen og betalt 1ste maj 1786 med 2 rdl. 9 sk.“ og for det andet „skoelepenge af sognets tjenestefolk og husmænd til påske 1786, efter optegning nr. 1, 3 rdl. 12 sk.“, hvilket gav en indtægt på 5 rdl. 1 mk. 5 sk. Af udgiftsposter er der kun een: „Betalt dagen sr. Hiort et års tilgodehavende skoeleløn imod quitting“, 4 rdl., hvorved skolekassens beholdning til mikkelsdag 1786 beløb sig til 1 rdl. 1 mk. 5 sk. — Så enkelt vedblev regnskabet dog ikke at være.

I øvrigt havde Hjort haft antagelige indtægter. Foruden boligen og jordlodden erholdt han årlig 26 læs tørv, 62 lpd. hø, 124 lpd. halm, degnetraven, der androg 82 tdr. byg, 16 rbd. i julerente, 120 rbd. i offer og accidenser, samt endelig 4 rbd. sølv i skoleløn.

I 1808 bestod Kundby skoledistrikt af 18 gårde og 38 huse i Kundby, 12 gårde og 17 huse i Trønninge og ved Vognserup 4 betjenthuse. Skolestuen var 3 fag stor og temmelig lavloftet, så den burde udvides med mindst 1 fag. Ganske vist havde kun 30 børn hidtil givet møde i skolen, men Hjort opgjorde antallet af skolepligtige børn til 93, konfirmander samt tjenestedrenge og -piger iberegnet. Ved samme lejlighed fremlagde han en liste over skolens inventar, nemlig en bibel 3 borde, 8 bænke og en jernbilæggekakkelovn. Af skolens journal, som han samtidig foreviste, fremgik det, at i oktober 1808 var kun 13 børn mødt temmelig flittigt, enkelte dage var der nogle flere. Disse børn var i religion blevet undervist efter lærebogen,

i indenadslæsning af bibelsk historie og salmebog og i skrivning, sammenskrift og bogstavering.

De mange forsømmelser træder meget stærkt frem i skolebilledet på den tid. Mange forældre var ligegyldige med børnenes undervisning, og talrige husbondfolk holdt med forsæt deres tjenestedrenge fra skolen. I det hele taget spillede hensynet til jordens dyrkning en meget stor rolle dengang. Den 25. april 1809 bestemte skolekommissionen efter vel overstået eksamen i Kundby skole, hvor børnene trods den ustadige skolegang gjorde godt rede for det, de havde lært — bl. a. blev nogle ganske gode skrivebøger forevist — at „da den travle pløjetid og andet markarbejde nu var begyndt“, skulle skolen ophøre indtil mandag den 29. maj. Men også sygdom holdt sommetider børnene fra skolen, ja, Hjort måtte endda i 1815 bortvise et barn fra skolen som fnattet, hvorfor det blev pålagt skoleforstanderen at tilholde faderen, unge Niels Nielsen, omgående at sørge for barnets helbredelse.

Efter Hjorts død i 1816 blev der i en månedstid ingen skole holdt i Kundby, men ved skolekommissionens møde mandag den 27. maj blev Christian Carl Hammer, forhen skolelærer i Ejby, Glostrup sogn, indsat i embedet som skolelærer og første kirkesanger i Kundby, så at han kunne begynde undervisningen dagen efter pinse, da skolens bøger og inventar blev ham overleveret. I samme møde tog skolekommissionen fat på at bestemme det fornødne til iværksættelse af den plan, man tidligere havde drøftet angående en nyordning af sognets skolevæsen samt en fordeling af degneembedets indkomster. I den anledning blev der udarbejdet en liste over de indkomster, som var tillagt skolelærerne i Kundby og Torslunde, mens indkomsten af Sandby skoledistrikt skulle henstå til en fond, hvoraf der siden hen skulle oprettes en skole i Sandby. Foreløbig fik man dog kun råd til at flytte Torslunde skole ud på skoleloden samt at istandsætte degneboligen til beboelse for skolelærer Hammer. Sidstnævnte arbejde var fuldført inden 1. november 1816 og havde kostet 744 rbd. 3 mk. 9 sk., men det følgende forår skulle der yderligere bygges 2 fag hus til den nye

skolestues indretning, da den gamle skolestue skulle anvendes til Torslunde skole.

Ved skolekommissionens møde den 30. januar 1817 behandles et andragende fra Hammer, der havde bedt om at måtte beholde den gamle skolestue for at få indrettet storstue og gæsteværelse i stuelængen. Men kommissionen erklærede, at den hverken kunne eller burde indlade sig på at bebyrde sognet med højere udgifter end de uundgåeligt nødvendige. Fulgte man hr. Hammers forslag, ville udgifterne øges betydeligt, thi meget måtte så fremstilles af nyt og ville derved blive til unyttig byrde og bekostning for sognet. Ydermere ville det blive nødvendigt at bygge 4 nye fag til Thorslunde, og da det nu engang var bestemt, at det gamle skolehus i Kundby skulle anvendes til dette formål, ville man ikke tage anden bestemmelse. — I 1817 blev så to nye fag bygget til i Kundby. Arbejdet blev udført af byens snedker, der hed Fischer, og som tillige leverede et kateder samt borde og bænke, hvilket alt sammen beløb sig til 500 rbd. Senere fik Fischer udbetalt yderligere 40 rbd. 5 mk. 8 sk., da det ved nedtagelsen af den gamle gavl viste sig nødvendigt at indsætte en ny bjælke og lægge noget nyt loft. De to nye fag var dog ikke tilstrækkeligt til skolestue, hvorfor man inddrog degnens gamle øverstestue i skolestuen.

Til trods herfor lod det sig ikke gøre at have alle distriktets børn i skolen samtidigt, og det blev derfor på skolekommissionens møde den 3. november 1817 bestemt, at børnene fra Kundby skulle gå i skole tirsdag, torsdag og lørdag, mens børnene fra Sandby og Trønninge skulle søge skolen de øvrige dage i ugen. Der skelnedes desuden mellem sommerskolepligtige og vinterskolepligtige børn, og for at sidstnævnte ikke helt skulle glemme, hvad de havde lært i vintermånederne, bestemte skolekommissionen i juni 1818, at disse børn af ældste klasse, der havde nogenlunde gode kundskaber, kun skulle søge skole to dage ugentlig, og da kun to timer om dagen, nemlig fra kl. 6 til kl. 8 om morgenen for at overhøres af skolelæreren og forelægges, hvad de skal lære til næste gang, men ingen måtte forsømme disse timer. De børn, som ikke læste godt i bog og

mindre udenad, skulle søge skolen som hidtil på de fastsatte dage.

For skolelærer Hammer betød den foreløbige overflytning af børnene fra Sandby skoledistrikt ikke kun, at børnetallet øgedes, idet der årligt ydedes 5 tdr. byg af Sandby skolefond, men skolekommissionen begik den fejl at beregne disse 5 tdr. efter den høje kapitelstakst, så at de i penge beløb sig til 40 rbd. Denne fejl indså kommissionen først, da det store fald i kornpriserne indtraf, og indgik derpå til amtsdirektionen med en forestilling om, at disse 5 tdr. byg måtte betales Hammer på samme måde, som bønderne i Sandby betalte deres degnekorn til fonden med 1 mk. under kapitelstaksten, thi skulle der udbetales 40 rbd. årlig af Sandby skolefond, ville der intet blive at henlægge til fonden, men Hammer ville få alle den planlagte Sandby skoles indkomster. Forøvrigt fandt skolekommissionen, at Hammer aldeles intet forøget arbejde havde, fordi Sandbys børn gik i Kundby skole, for man havde indrettet det så mageligt for ham, at børnene var delt, så at han ikke havde en eneste times mere arbejde på grund af Sandby-børnenes overflytning fra Torslunde til Kundby; desuden havde skolelærer Waldbohm inden overflytningen aldrig fået mere end 30 skpr. byg af hele Sandby, og Hammer burde heller ikke have mere herefter, for han var ikke dueligere lærer end Waldbohm, når blot skrivningen undtoges. I tilfælde af Hammers forflytelse skulle det fremtidig påhvile skolelæreren i Kundby uden betaling at undervise Sandbys børn, indtil en skole blev bygget der. Amtsdirektionen bifaldt i et og alt skolekommissionens forslag, og Hammer måtte se de 40 rbd. betydeligt nedskåret. Ved sin tiltrædelse af embedet i Kundby havde han i øvrigt fået tillagt både offer og accidenser af hele sognet, da der skulle afses en del til degneenken, men da denne som nævnt ret snart giftede sig igen, fandt skolekommissionen det rimeligt, at Hammer igen gav afkald på noget af det, som var tillagt ham af degnekaldets indkomster.

Om det var disse forsøg på at beskære Hammers indtægter, der bevirkede, at Hammer i 1821 forlod Kundby, vides ikke,

men uden tvivl har det været en af årsagerne til, at han søgte andre græsgange. Desuden fremgår det af skolekommissionens protokol, at man ikke på nogen måde skånedes Hammer, når han ikke frivilligt afgav indtægter, som han ikke med rette kunne tilkomme. På den anden side enedes han og skolekommissionen undertiden kønt, som da skoleskorstenen i 1819 var så brøstfældig, at den måtte mures om. Da tillod kommissionen, at den måtte opføres på loftet og bilæggerovnen udskiftes med en vindovn. Omkostningerne hertil androg 45 rbd., og deraf vedtog kommissionen, at de 20 rbd. måtte betales af sognets skolekasse, det øvrige blev på skolelærerens regning. Også i tilfælde, hvor vrede forældre gik hårdt til værks over for Hammer, fik han skolekommissionens fulde støtte. Det var således tilfældet, da han i februar 1819 anmeldte gartner Clausen i Kundby, der havde været grov imod ham og med magt taget sit barn fra skolen, fordi han havde ladet hende sidde over for dovenskab. Også husmand Henning Olsen havde været grov imod Hammer, endda i hans eget hus. Dette indberettede skolekommissionen til amtet, der svarede, at man skulle fremkalde de to mænd og foreholde dem urigtigheden i deres adfærd samt give dem en alvorlig irettesættelse med advarsel om, at de, hvis Hammer oftere skulle have årsag til at besvære sig over deres utilbørlige forhold imod ham, kunne vente at blive idømt en klækkelig mulkt til skolekassen.

Derpå blev gartner Clausen sagt til at møde for skolekommissionen, men han erklærede rent ud, at det var usandhed, hvad Hammer havde fortalt om ham. Henning Olsen derimod faldt til føje og lovede bod og bedring. Da nu Clausen blev gået nøjere på klingen, tilstod han, at han uden forlov havde taget barnet ud af skolen, hvor hun sad sammen med flere andre børn, og råbt ind ad døren til Hammer, som sad og spiste i sin egen stue: „Nu tager jeg Stine!“ Derpå erklærede han, at skulle det oftere ske, at Hammer lod hende sidde over, da skulle hun slet ikke mere komme i skolen. Men da gartneren nu begyndte at ville fremføre en hel hob skvalder imod skole-

kommissionen, bød man ham forlade lokalet, hvor han intet mere havde at bestille. Dermed ebbede denne sag ud.

Hammer afløstes som kirkesanger og skolelærer i Kundby af skolelærer Jonas Hansen, der var seminarist fra Brøndbyvester. Han havde tidligere været lærer i Rørby, hvortil Hammer nu rejste med sin kone, Birte Larsdatter og deres lille datter, Ane Petrine.

Et halvt års tid efter, at Hansen havde tiltrådt embedet, bad han skolekommissionen om tilladelse til at ordne skolegangen således, at de store børn fra distriktets tre byer mødte de tre af ugens dage og de mindre børn de øvrige dage, hvilket kommissionen tillod.

Derpå tog Jonas Hansen fat med frisk mod og efter fattig evne. Men det store antal elever bidrog til at gøre undervisningen besværlig, hvilket biskop Frederik Münter også klart så, da han den 9. juli 1822 visiterede i Kundby skole. De mange børn, skriver han, gør arbejdet vanskeligt for „den duelige lærer hr. seminarist Jonas Hansen. Jeg ønsker, at han ville gøre sig umage for at give sit foredrag mere liv og munterhed og vænne børnene til større renlighed i skrivning“.

Men hvis Hansen havde håbet, at skolen i Sandby omsider skulle blive oprettet, så at han selv kunne blive lettet i sin gerning, så blev han sørgeligt skuffet. Næppe et halvt år efter biskop Münters besøg blev man i skolekommissionen enige om, at den indbyrdes undervisning burde indføres i Kundby skole-distrikt, eftersom læreren dårligt kunne overkomme at undervise alle børn i distriktet, og at provst Westengård skulle indgive et andragende til kancelliet om tilladelse dertil. Provsten lovede desuden at sørge for anskaffelse af de fornødne tabeller m. m.

Det skulle snart vise sig, hvad der lå bag denne beslutning. Ved skolekommissionsmødet den 17. marts 1823 anmodede medlemmerne provsten om at indgå til amtsdirektionen med begæring om, at der ingen skole måtte bygges i Sandby. Ved at indføre den indbyrdes undervisning blev det muligt for læreren at undervise langt flere børn ad gangen, og efter pinse

1823 regnede man med at kunne skride til værket. I en skrivelse af 23. maj meddelte skoledirektionen, at kancelliet havde bifaldet beslutningen om at begynde med den indbyrdes undervisning.

Året efter — under 26. oktober 1824 — approberede kancelliet den nye plan for skolevæsenet i Kundby sogn, hvorved kun ubetydelige ændringer skete i distriktsinddelingen. Til Kundby skoledistrikt henlagdes hele Kundby med 18 gårde og 40 huse, Vognserup hovedgård med underliggende 2 huse, hele Trønninge by med undtagelse af baroniet Løvenborgs 3 gårde og 5 jordløse huse (hartkort 24 tdr. 3 skpr. 2 alb.), altså 9 gårde og 16 huse, og Sandby med 15 gårde og 21 huse i og ved byen. Disse tal var i 1840'erne ændret derhen, at der i distriktet var foruden Vognserup 39 hele og 4 halve bøndergårde, 2 boelsteder og 115 huse, overvejende jordløse, og samtidig blev det samlede hartkorn opgivet således: ufrit 267 tdr. 1 skp. 2 alb. og frit 8 tdr. 2 skpr. 1 alb.

Lærerens indkomster fastsattes i planen således: 1) anordningsmæssig bopæl med have etc., således som nu forefindes, 2) den til skolen hørende jordlod (3 tdr. land), 3) anordningsmæssig ildebrændsel (36 læs tørv), 4) anordningsmæssig fourage (112 lpd. hø og 132 lpd. halm), 5) af degnetraven 49 tdr. 2½ skpr. byg in natura, nemlig af Kundby 23 tdr. 2 skpr., af Trønninge 11 tdr. 6 skpr. og af Sandby 14 tdr. 2½ skpr., 6) julerenten af distriktet (41 lpd. brød, 20½ gås og 20½ snes æg) og 7) offer og accidenser efter skoleanordningens paragraffer 33 og 35, der anslås til 50 rbd. Til disse indkomster føjedes senere 6 rbd. årlig for manglende jord. Desuden pålagdes det skolelæreren i Kundby som kirkebyens lærer at varetage de kirkelige pligter, der hvilede på embedet, uden særlig godtgørelse, da der ved fordelingen af degnekaldets indkomster var taget hensyn hertil.

Med kancelliets approbation af skoleplanen var så omsider rammen, hvori skolelærer Hansen skulle øve sin gerning, endelig lagt fast. Alt var klappet og klart. Ganske vist var skolehuset snævert og børnene mange — 130 ialt — men Hansen

skulle jo gå ind under den indbyrdes undervisnings velsignelser, hvor han ved med passende mellemrum at støde i en dertil indrettet pibe skulle kunne dirigere børneflokkene.

Det er dog ganske åbenbart, at denne undervisningsform slet ikke lå for Jonas Hansen. Ved visitationen den 26 september 1832 noterede provsten: „Med skolelærer J. Hansens katekisation var jeg vel fornøjet, men den indbyrdes undervisning gik ikke ordentlig, og skolelæreren må tilholdes at gøre sig nøjere bekendt med denne, så at han kan blive i stand til at opstille skolen rigtigere“. Der er vist ingen tvivl om, at Hansen var et skikkelig menneske og en nogenlunde duelig lærer, men han følte sig bestandig trykket af andres tilstedeværelse, når han underviste, så at hans resultater ikke blev de allermest strålende. Medvirkende hertil var vel også den megen forsømmelighed, som børnene udviste — bl. a. fordi forældrene ofte var ligeglade. Da der den 29. oktober 1824 holdtes eksamen med nederste klasse, tog skolekommissionen et par særlig grelle tilfælde under behandling og vedtog at mulktare den forhenværende gårdmand, nu husmand, Niels Pedersen af Kundby, fordi hans 3 sønner, Niels, Peer og Jacob, næsten ganske havde forsømt sommerskolen og ikke engang mødte til eksamen; ligeså havde hmd. Hans Steffensen i Kundby en 12-årig søn Jens, som han bestandig holdt fra skole, og anderledes var det ikke med hans to døtre, Karen og Sidse Marie.

Disse to genstridige fædre var forhen blevet mulkterede, men havde aldrig betalt mulkterne, hvorfor man nu efter forordningen så sig nødsaget til at tage dem alvorligt under behandling. Hans Steffensen, der vitterligt sad i små kår, havde oven i købet, med henblik på den tilsvundende vinter, fået 4 skpr. byg til børnenes underhold, for at han skulle lade især den store dreng gå flittigt i skole. Men han kom der aldrig, thi „moderen jog ham ud at tigge og forødte kornet til unyttige ting, f. ex. caffè etc.“.

Til de mange fortrædeligheder, som skolearbejdet bebyrdede Jonas Hansen med, kom nu også, at han blev svagelig, så det kneb meget for ham at få skolen passet. Endnu mere kneb det

ham at lære børnene de gymnastiske øvelser, der i lighed med den indbyrdes undervisning var Frederik den Sjettes kæphest, og hvortil man i Kundby havde fået overdraget et stykke jord af hmd. Hans Nielsen, som i årlig godtgørelse herfor fik 1 td. byg.

Da biskop Münster den 4. juni 1840 visiterede i Kundby, gav han skolens øverste klasse følgende karakterer: læsning tg, skrivning gx, religion g, regning tg?, indbyrdes undervisning nogenledes og gymnastik tg? — På det tidspunkt havde Hansen for sin svagheds skyld allerede i nogen tid holdt hjælpelærer. I 1838 havde han en seminarist fra Jonstrup ved navn Jens Gehl, han afløstes 1839 af Fog, og 1844 blev Anders Jørgensen hjælpelærer hos Hansen, der blev stedse mere uduelig til skolearbejdet. Omsider blev han da også klar over, at han gjorde bedst i at holde op, og ved sogneforstanderskabets møde den 19. maj 1846 kunne sognepræst Formann fremlægge en ansøgning fra Hansen om entledigelse samt en skrivelse fra skoledirektionen, hvori han udbad sig forstanderskabets forslag angående den pension, Hansen burde have af kaldet. I den anledning vedtog man, at Hansen burde nyde anordningsmæssig pension af kaldets indtægter, og desuden tiltrådte man præstens anbefaling af, at der måtte ydes ham en passende pension af skolelærerhjelpekassen; endelig blev det med 9 stemmer mod 1 vedtaget at indstille, at Hansen måtte fratræde embedet, så snart omstændighederne tillod det.

Men Jonas Hansen fortrød. I sogneforstanderskabets møde den 29. august afgav man betænkning i anledning af, at Hansen til kancelliet havde indsendt andragende om, at hans ansøgning om entledigelse måtte tages tilbage på grund af hans forbedrede sundhedstilstand. Med stort flertal vedtog man at indstille, at Hansen måtte entlediges fra sit embede på grund af drikfældighed og udygtighed, og sognepræsten tilføjede, at han ikke kunne bestride sit embede hverken i kirke eller skole „på grund af hans uteerlige forhold og svagelighed“.

Herved blev det. Hansen, der på dette tidspunkt var midt i halvtredserne, fik sin afsked, og for at sønnen Sophus ikke

skulle falde ham til byrde, vedtog sogneforstanderskabet at sætte drengen i pleje for en sum, der dog ikke måtte overstige 15 rbd. Hansens hustru, Frederikke Taastrup, f. ca. 1788, må formentlig være afgået ved døden, inden dette skete.

Jonas Hansens efterfølger som lærer i Kundby blev hans tidligere hjælpelærer, Søren Johannes Emil Fog, f. 9.4.1818 i Nykøbing F., søn af byfoged Hans Henrik Fog, der døde, da sønnen var knap 2 år gammel, og hustru Berteline Christine Marie Hvalsøe. I 1836 kom Fog på det kgl. skolelærerseminarium i Jonstrup, hvorfra han dimitteredes i 1839. Straks efter dimissionen kom han til Kundby som hjælpelærer og organist og måtte — så ung han var — forestå skolen ved bispevisitatsen i 1840. Mynster fandt dog, at han var temmelig duelig, men manglede erfaring. 3 år senere blev Fog huslærer på Frydendal, og efter halvandet års virke som lærer i Slangerup blev han fra 1.12.1846 kaldet til lærer i Kundby.

Det var noget lettere kår, Fog gik ind til, end dem, hans forgænger 25 år før havde måttet friste. Ganske vist var der allerede i 1832 bygget et nyt skolehus i Kundby, men de fortrædeligheder, som var en følge af det alt for store børnetal, blev først afhjulpet ved Fogs ankomst, da en ny skole i Trønninge blev taget i brug, hvorved antallet af skolebørn i Kundby mindskedes væsentligt omend ikke tilstrækkeligt.

Fog tog fat med friske kræfter, der rakte videre end til selve skolearbejdet. Umiddelbart efter ankomsten til Kundby underrettede han sogneforstanderskabet om, at han straks efter nytår agtede at begynde en aftenskole, og opfordrede forstanderskabet til at medvirke til sagens fremme. I øvrigt tog Fog livlig del i tidens åndelige, folkelige og politiske røre, holdt ret ofte gudelige forsamlinger, medvirkede ved en hel del folkefester på egnen og gav bl. a. sit bidrag i form af sange ved grundlovs-møderne på Lundebjerg i 1853 og de to følgende år. En enkelt af disse sange er bevaret, og trods tydelige reminiscenser fra Ploug og andre, får man dog et levende indtryk af Fogs begejstring for de spørgsmål, som i disse år optog sindene — ikke mindst i disse egne. Da krigen brød ud i 1848, tog Fog ivrigt

del i arbejdet for at skaffe heste til hæren, et arbejde, som gennemførtes med held.

Det var dog som lærer, Fog øvede sin væsentligste gerning. Han omtaltes af gamle elever som en dygtig, men streng lærer, der dog kun revsede børnene, når det var nødvendigt. Han bragte nyt liv i skolen ved at synge meget med børnene, som han lærte en mængde fædrelandssange samt en del nye salmer, bl. a. Ingemanns, som endnu ikke var kommet med i bøgerne. Men også i de elementære skolefag bar hans gerning frugt. Mynster var ved visitatsen i 1850 vel tilfreds med skolen og gav følgende karakterer: læsning mg, skrivning g, religion mg, regning ug, indbyrdes undervisning mg og gymnastik mg. I kirken spillede han orgel og sang smukt dertil.

Men Fogs lærergerning i Kundby blev ikke af ret varig karakter. Af årsager, som det ikke har været muligt at efterspore, søgte han nyt embede og blev fra 23.6.1859 kaldet til lærer i Gadstrup, hvor han døde 24.2.1866. Han overlevedes af sin hustru Mathea Hedevig Jensen, der var lærerdatter fra Eskebjerg, og 10 børn, hvoraf flere stadig følte nogen tilknytning til deres fødeby, så de undertiden besøgte deres forældres gamle omgangsvener.

Fog efterfulgtes i Kundby af Vilhelm Ferdinand Julius Jørgensen, f. 3.7.1833 i Undløse, søn af lærer og kirkesanger Vilh. Ferd. Jørgensen og hustru Nicoline Brøns. Han blev 1852 dimitteret fra Jonstrup og ansattes 30.5.1853 som andenlærer i Undløse. I 1859 — 8.9. — blev han kaldet til lærer i Kundby. Hans kollega i Trønninge, Maximillianussen, siger om ham, at han var „noget stikken og havde et vist gammelmandsvæsen. Han holdt køretøj og pakkede sig stærkt ind i pels selv i ret godt vejr. Han var ellers meget velvillig af sindelag og havde gode evner, dog især i sang og musik“. Han passede i øvrigt sin skole upåklageligt, og ved visitatsen den 14. juli 1861 fandt biskop Martensen tilstanden yderst tilfredsstillende.

Men heller ikke Jørgensen blev længe i Kundby. Da hans fader entledigedes i 1867, søgte og fik han embedet som første-lærer i Undløse.

Han efterfulgtes i Kundby af Niels Peter Christiansen, f. 8.12.1846 i Brokøb, hvor faderen var husmand og væver, dimitteret fra Jonstrup 1866. Han blev 20 år gammel andenlærer i Undløse, hvorfra han i 1868 befordredes til lærer og organist i Kundby. Han omtales af sine gamle elever som en meget dygtig lærer, men han var streng og håndhævede disciplinen i skolen med de midler, han fandt fornødne. Han fik gennem sit ægteskab med gmd. Chr. Pedersens datter Katrine, stærkere tilknytning til Kundby, end de to foregående lærere havde haft. Men trods hans uomtvistelige dygtighed som lærer og hans mange andre gode egenskaber blev hans gerning afsluttet før tiden, idet han allerede i 1893 fik sin afsked. Han fik af skolekommissionen de bedste anbefalinger for sin gerning i skolen, men man måtte anbefale hans afsked på grund af svaghed og hans undertiden meget eksalterede temperament.

Efter Christiansens afskedigelse blev til ny lærer i Kundby kaldet Johannes Andreas Jeppesen, f. 21.4.1867 i Alsønderup, søn af parcellist og sognefoged Ole Jeppesen. Han kom på Jelling seminarium, hvorfra han 1888 dimitteredes. Fra 23.1.1889 var han hjælpelærer i Jelling, blev 13.3.1890 andenlærer i Kirke-Hvalsø, hvorfra han 28.8.1893 blev kaldet til Kundby. Han var en meget dygtig og grundig lærer og underviste ordentligt og godt. I øvrigt tog han megen del i foreningslivet i sognet, var en tid formand for foredragsforeningen og havde også stor interesse for gymnastikforeningens arbejde. Han blev nogle år før århundredskiftet gift med bager Andersens datter Alma, som imidlertid døde efter få måneders forløb.

Det var en gammel skole, Jeppesen flyttede ind i, og det viste sig snart nødvendigt at få bygget en ny. I sognerådet tog man spørgsmålet op til drøftelse og indbød sognets beboere til et møde i forsamlingshuset, hvor man ventilerede tanken om at bygge en skole i Kundby, der skulle kunne rumme alle sognets børn. — Der blev dog ingen bukser af de skind, for planen mødte stærk modstand, og sognerådet besluttede at bygge en ny skole i Kundby og lade sognets øvrige skoler uantastede.

Den nye skole opførtes øst for byen ved vejen, der fører til

Vognserup og Trønninge. Arbejdet påbegyndtes om foråret 1900 og var tilendebragt hen på efteråret. Byggesummen androg 22000 kr. Indvielsen fandt sted ved novembertid og foretoges af provst Wegener i Skamstrup, der talte, efter at sognerådsformanden Peter Larsen, Marke, havde redegjort for byggeriet, der omfattede både forskole og hovedskole, hver med to klassetrin, hvilket var ensbetydende med, at skolearbejdet ikke alene foregik inden for nye rammer, men også under andre former.

Det blev dog for lærer Jeppesens vedkommende kun kort tid, han kom til at virke i den nye skole. Ved sommerferiens begyndelse det følgende år måtte han søge ophold i Norge. En snigende tuberkulose, hvortil spiren var lagt i de sidste år i den gamle skole, gjorde det påkrævet. Men der var intet at stille op. I juli måned 1902 døde lærer Jeppesen på Trygstad sanatorium og blev ført hjem og begravet i Kundby.

Embedet, der under Jeppesens sygdom havde været passet af forskellige vikarer, blev i sommerens løb besat med Laurits Kristian Pedersen, f. 6.11.1864 i Udby, søn af gmd. Hans Pedersen og Sidse Johanne Markussen. Han havde i sin ungdom været tømrer, men blev 1896 dimitteret fra Jonstrup seminarium og giftede sig det følgende år med Ane Marie Jensen, f. 1869 i Svallerup. Fra 14.3.1898 var han enelærer i Tvillum, hvorfra han 1902 kaldedes til Kundby, hvor han blev til 1933.

Lærer Pedersen havde meget let ved at gøre sig gældende i skolen, han havde et godt greb på at undervise børnene og fik et udmærket samarbejde med skolekredsens beboere. Hans undervisning var grundig, navnlig i fag som regning og skrivning. Foruden skolegerningen var han organist og kirkebylærer.

Men lærer Pedersen havde også interesser ud over skolearbejdet. I 5 år var han regnskabsfører i Kundby brugsforening, der blev oprettet i foråret 1904; han var desuden ivrig jæger og den første i sognet, der umiddelbart efter første verdenskrig købte bil.

Da han i 1933 havde taget sin afsked, flyttede han fra sognet og bosatte sig i egnen nord for København, hvor hans børn

boede. Her døde både han og hans hustru kort tid, før den anden verdenskrig brød ud.

Han efterfulgtes i Kundby af den nuværende lærer, Folmer Bjørnekær, f. 30.11.1903 i Ejby på Fyn, seminarist fra Jonstrup 1925.

Ved Kundby forskole, der som nævnt oprettedes i året 1900, har følgende lærerinder virket: 1) Gertrud Rasmussen, f. 13.11.1869, død 23.1.1919; 2) Emma Uhde, f. 22.11.1896, dimitteret 1916 fra Københavns forskoleseminarium, ansat 1920; 3) Annette Marie Hedvig Bäck, f. 29.8.1883, dimitteret 1910 fra Th. Langs seminarium, kaldet til Kundby 1925; 4) Nanna Marie Larsen, der blev ansat 1941, og 5) Edith Juncker Jørgensen, der i 1951 forflyttedes fra Hjembæk til Kundby.

TORSLUNDE SKOLE

(1.12.1741)

Til Torslunde skoledistrikt hørte fra først af byerne Torslunde, Markeslev og Sandby; kaldsret til skolen havde statsråd Løvenskjold til Birkholm og Aggersvold i kraft af, at han var distriktets største lodsejer. I løbet af 1741 opførtes skolehuset, der blev 9 fag stort, i Torslunde by, det fornødne inventar blev indkøbt, og den 1. december samme år tog undervisningen sin begyndelse.

Den første skoleholder i Torslunde var studiosus Christen Würtzel, f. 1714 i Roskilde, søn af herredsskriver Jens Würtzel og Cathrine Tisted. Han blev student fra Roskilde skole 1736, men afbrød vistnok sine teologiske studier for at blive skoleholder i Torslunde, hvor han lønnedes med 24 rdl., 25 læs tørv, hø og græsning til 1 ko og 6 får og i fourage 2 læs hø og 4 læs halm.

Skønt Würtzel vel egentlig havde søgt skoleholderkaldet for senere at kunne søge degnekald — der fordredes 2 års skolehold, før en mand kunne kaldes til degn — så blev han dog hurtig ked af at banke lærdom ind i hovedet paa bønderbør-

nene i Torslunde skoledistrikt, som han må have forladt senest i 1742, thi 1743 blev han teologisk kandidat. Fra 16.7.1745 var han residerende kapellan i Stege, hvor han døde 28.3.1748. Der vides intet om hans forhold til Torslunde, men i Stege var han en højst uheldig Herrens tjener, således havde han helligtrekongersaften 1747 været aldeles drukken og i det hele taget opført sig uanstændigt. Han døde forøvrigt i så usle omstændigheder, at hans enke, Engel Marie Møller, ved boets opgørelse måtte gå fra arv og gæld.

Würtzel efterfulgtes i Torslunde af den ustuderede Thøger Pedersen. Han og hans hustru Gertrud Hansdatter indkaldtes den 10. august*) for provsteretten, der var sat i Kundby skole, for at afgive vidnesbyrd i sagen om arven efter skoleholderkonens sal. broder, løjtnant Thomas Hansen, der havde boet i Jyderup.

Da provst Bentzon i 1760 oprettede hospitalet i Kundby, blev der tillagt skoleholderen i Torslunde 6 rdl. af renterne af et beløb på 200 rdl. for at have „et slags tilsyn med lemmerne og hospitalets bygning samt gå sognepræsten til hånd ved de forretninger, der kunne forefalde ved hospitalet og dets lemmer“. Han skulle se til, at de frygtede Gud og levede skikkelig. Denne bestemmelse nød Thøger Pedersen godt af i den sidste tid, han var skoleholder i Torslunde.

Da hans hustru Gertrud i 1763 døde, beholdt han den ugifte datter Mette i huset hos sig. De andre børn var da forlængst fløjet fra reden. Anne Marie var gift med J. F. Böhmer, bager i Vejle, Karen med Niels Jensen Colding i Holbæk, Peder var fæstehusmand i Svinninge på Fyn og Hans smedesvend i København. Thøger Pedersen døde 9.8.1767, og kirkebogen oplyser, at han „var gammel“.

Hans efterfølger blev Nicolay Christian Prahll, der i følge Oeders efterretninger var født ca. 1724 og ved folketællingen 1769 gift 3. gang. Hans hustruers navne kendes ikke. Han synes at have været en lidet omgængelig mand, der undertiden

---

*) Årstallet er ikke opgivet i justitsprotokollen.

gerådede i spektakler, snart med skolebørnenes forældre, snart med sine foresatte.

Den 7. januar 1771 var provsteretten sat i Kundby præstegård, hvor skoleholder Prahls stod indklaget for sin hårde omgang, såvel med smeden i Torslunde Søren Rasmussens børn som med hans kone, en klage, der støttedes af en attest fra to gårdmænd i Torslunde, Niels Ottesen og Jacob Jensen. Anklageren, forvalter Saaby på Vognserup, tilbød på smedens og hans kones vegne, at „ifald skoleholder sr. Prahls i mindelighed ville bekvemme sig til at give en tålelig mulkt til Kundby sogns fattige og desuden give sin skriftlige tilståelse ikke at opføre sig uanstændig mod disse forældre, deres børn eller andre, må denne sag være død og magtesløs“. Da Prahls derpå fik ordet for at forsvare sig, gjorde han først — billedlig talt — en dyb reverens for provsten, hvem han omtalte som „hans velærværdighed, velædle velærværdighed hr. provst Bentzon“, hvorpå han afviste klagen og Saabys tilbud om forlig. Da denne nu igen kom til orde, sagde han, at det undrede ham, at skoleholder Prahls i sit svar overhovedet ikke havde omtalt den del af klagen, som gik ud på, at han sidstledne 17. november havde opført sig groft og uanstændigt mod smedens kone, men kun benægtet, at han skulle have trakteret hendes børn således med hug og slag, at de hverken kunne eller turde søge skolen. Hertil svarede Prahls, at han ikke i første omgang havde erindret sig dette punkt i anklagen, og tilføjede derefter:

„Men som forvalter Saaby tillige behager at melde at undre sig ej alene over min tavshed i henseende til min i lige måde udi sin klage angivne usandfærdige og aldrig bevisliggjorte skete opførsel imod smedens kone i Torslunde sidstledne 17. november, som da om aftenen sildig, ungefær 1½ time efter solens nedgang indkom i skolehuset og med skælds, banden og smælden således antastede mig, ja, endog med håndspågrivelse anfaldt mig, så jeg nødsaget for at have husfred måtte sætte hende ud af døren, samt i det samme ej alene rev huen af mit hoved, med hvilken hun længe gik udenfor i gården, men i det samme, jeg nødsaget satte hende ud af døren, klagede sig

for, at hun havde vanter på, og da hun nogen tid havde gået udenfor og ej alene bandt og skældt, lukkede hun endvidere gavldøren op og spurgte, hvor den rendekanalje var, som var hos mig, der satte ondt i mig for hendes børn, det djævelen skulle gale i hendes hals. Ligervis som hun og ved sin gang forbi døren, efter at jeg havde antændt lys, lod lydelig høre de ord: „Nu haver bøddelknægten fået lys tændt, det djævelen gale i ham!“.

Når derfor sandhed måtte være sandhed, og ret måtte være ret, så forment skoleholder Prahl, at smedekonen i Torslunde efter loven burde anses for en „husfredsforstyrrende“.

Forvalter Saaby fandt det uforment at svare skoleholderen det mindste på hans „grove, skammelige og ubevislige ord“, og Prahl selv udbad sig blot „at måtte ske ret“, hvorpå retten sluttede for den dag. Da sagen ikke oftere ses nævnt i justitsprotokollen, kan man vel gå ud fra, at den er ebbet ud af sig selv eller endt med forlig.

Men i 1773 var det galt igen. To mænd fra Torslunde — deriblandt der før omtalte Jacob Jensen — indgav på skoledistriktets vegne en klage over Prahl for hans adfærd over for konen og mod børnene i skolen, og da provsten, hr. Jens Bech fra Hjembæk, i retten spurgte ham, hvad han havde at sige til klagen, måtte han efter en del udflugter tilstå, at der nogle gange havde været tvistigheder mellem ham og hans kone, men dog aldrig i skolebørnenes nærværelse, så de kunne have taget nogen forargelse deraf; ligeledes havde han heller ikke lært nogen skolebørn at bande, „thi det kunne de længe førend de kom i skolen“. Han var sig i hvert fald ikke bevidst, at han i skolen skulle have ladet sådanne græsselige eder høre, som det fremgik af klagemålet, „men kunne dog ej sige sig ganske fri for at bande — oftest imod sin vilje“.

Provst Bech bemærkede hertil, at når Prahl kendte sig skyldig i disse to ting, så burde han også indrømme, at han undertiden havde været drukken, for det ville være helt urimeligt, om så mange sanddru og skikkelige mænd skulle have anklaget ham for sligt, uden der jo var noget om snakken, og prov-

sten mente derfor, at det var ham tjenligere og tegn til forbedring, om han åbent bekendte sine forsyndelser.

Prahl svarede, at ingen havde set ham besværet af drukken-skab hverken i skolen eller uden for i den tid, han havde været skoleholder i Torslunde, og han kunne eller ville derfor heller ikke kende sig skyldig i det eller andet løgnagtigt.

Her over for sagde provsten meget sarkatisk, at så havde Prahl måske også været ganske ædru, da han den 9. oktober 1772 i hans — provstens — hus havde råbt, skreget og sprunget og i det hele taget opført sig så uanstændigt, at såvel provsten som de andre tilstedeværende havde ment, han var drukken, „thi slig adfærd synes enten at måtte komme fra, at han er beskænket eller ikke ved sindet“. Ved samme lejlighed havde Prahl forøvrigt råbt til provsten, hvad han var for en provst, siden han ikke skaffede børnene til at gå i skole hos ham, og ydermere erklæret, at han ville kvittere skolen og rejse bort som en brav mand. Provsten fandt, at det var en uforskamthed at fordre af sin provst, at han skulle skaffe børnene i skole, og at det var bedre for Prahl, „at han som en brav mand forestod skolen, at såvel hans sognepræst som skoledistriktets beboere kunne give ham vidnesbyrd, at han forestod skolen som en skikkelig og brav skoleholder, thi når man vil have vidnesbyrd om, at man er en brav og skikkelig mand, da skal man have det af andre brave og skikkelige mænd, som ser og skønner ens skikkelige opførsel“.

Men Prahl søgte stadig med flid at sno sig fra anklagerne og fremførte i stedet en hoben vidtløftigheder om, at han intet erindrede om sin opførsel hin dag i provstens hus, og at han havde passet sit embede til punkt og prikke.

Nu blev der i retten fremlagt attest på, at Prahl to gange var sagt til at møde for provsten, men at han begge gange var udeblevet; ligeledes oplæstes en erklæring fra sognepræsten i Kundby, Iver Brinch, der oplyste, at Prahl, da han hørte stævningen, modtog den med banden og skælden. Ydermere havde han nægtet at betale mulkt for sin udeblivelse, men trods det havde provsten skrevet til sognepræst Brinch om at formane ham til

at betale, så alt kunne ordnes i mindelighed og Prahll blive ved skolen.

Derpå spurgte provsten ham, om han havde i sinde at blive ved skolen, for både den 9. oktober i provstens hus og nu igen den 31. januar havde han sagt, at det var ham lige meget, om han blev ved skolen eller ej.

Prahll, der efterhånden var blevet mere og mere ilde til mode, svarede, at han visselig ikke havde i sinde at kvittere skolen, hvorpå provsten påny formanede ham til at vedgå sine forbrydelser, da beviserne jo var så mange og soleklare, betale den dikterede mulkt og gøre den afbigt, som provsten agtede at foreskrive ham.

Provst Bech vendte sig derpå til de tvende mænd fra Torslunde og spurgte, om de ønskede at beholde Prahll som skoleholder, hvis han holdt op med at være så forargelig, forsømmeig og uordentlig?

Mændene svarede, at da han var ung (!), mente de, at han kunne forbedre sig, så de ville nok beholde ham.

Dermed endte sagen. Prahll faldt til føje, lovede at gøre provsten afbigt, forpligtede sig til at passe embedet og gik ind på at betale mulkten.

Siden hørtes intet særligt om skoleholder Prahll. Det sidste, kirkebogen oplyser om ham, er, at han i 1782 fik en datter døbt, men senest to år efter var han ikke mere i Torslunde. Grunden til hans forsvinden kendes ikke, men formentlig har han fundet det fornødent at kvittere embedet, som han vistnok aldrig havde røgtet videre godt.

I Prahlls embedstid — den 11. juni 1777 — oprettede den tidligere ejer af Aggersvold, Lauritz Svitzer, et legat, hvorved han skænkede 200 rdl., hvis renter — 5 pct. — 10 rdl. årlig skulle tilfalde skoleholderen i Torslunde „som en forbedring af hans ringe løn og til hans bedre subsistence“.

De 200 rdl. leveredes til gårdens nye ejer, C. A. Frost, der lovede, at beløbet stadig skulle indestå hos ham og efterkommende ejere af Aggersvold, således at der hver 11. juni og 11. december udbetaltes skoleholderen 5 rdl. Døg skulle Aggers-

volds nuværende gamle betjent, Rasmus Hansen, nyde og oppebære denne afgift, så længe han var i live, men efter hans død tilfaldt den Torslunde skoleholder. Der var dog den klausul, at skoleholderen skulle forrette sit embede med tilbørlig flid og nidkærhed og opføre sig „udi liv og levned skikkelig og uforargelig“. Ligeså var han pligtig til at undervise de unge karle og drenge fra godset, som boede i skoledistriktet, i skrivning og regning. Udviste han ikke anstændig opførsel, måtte han forbedre sig, eller „en anden skoleholder udi hans sted beskikkes“. — Måske er forklaringen på skoleholder Prahls forsvinden fra Torslunde at finde i disse bestemmelser.

Prahls eftermand som skoleholder blev Jacob Waldbohm, f. 9.1.1756 i Frydendal, hvor faderen, den senere sognefoged i Kundby, dengang var skoleholder. Han nævnes 1780 som bødker i Kundby, men var samtidig substitut for faderen, hvorfor han, selv efter at han i 1784 var blevet skoleholder i Torslunde, bestandig gik under navn af „Tutten“. Men den kendsgerning, at han havde været medhjælper hos faderen, bevirkede forøvrigt, at han til sin død fik offer af hele menigheden — et kærkomment tillæg til en i forvejen knap skoleholderløn.

Jacob Waldbohm blev, som tiden gik, en særdeles duelig skoleholder. Da biskop Balle i 1803 visiterede i skolen, fandt han vel, at forsømmelserne havde været talrige, men til gengæld havde de flittige gjort nogenledes fremgang i læsebog og katekismus. Nogle børn havde lært at skrive, og de havde alle lært salmer. Balle, der uddelte 10 bøger, var i det hele godt tilfreds med undervisningen: „Skoleholder Waldbohm er sagtom og frygtsom, men kan undervise og katekiserer ikke ilde“. Også biskop Münter var tilfreds med Waldbohm. Han savnede blot hovedregning i skolen og bad skolekommissionen sørge for, at denne så vigtige forstandsøvelse snarest muligt blev indført.

Waldbohms skoledistrikt var sognets største. I 1808 var der 11 gårde og 16 huse i Torslunde, 15 gårde med møllen og 14 huse i Marke og i Sandby 15 gårde og 34 huse; børnetallet var

også stort, 99 i alt, og til at rumme disse havde man en skolestue på 4 fag med anordningsmæssig højde til loftet. Inventaret var af tilsvarende beskedne omfang, 2 fyrretræs borde, 3 bænke, 1 bilæggerov, 1 blækhorn og 1 bibel. I forhold til antallet af skolepligtige børn var skolestuen naturligvis for lille, men der var plads nok til de børn, som almindeligvis søgte skolen; i oktober 1808 var der således 10 børn, som temmelig flittigt havde besøgt skolen, mens nogle få var mødt enkelte dage. Disse var undervist i religion i lærebogen, læsning i bibelsk historie, skrivning og stavning.

Da nu kun få af de skolepligtige børn havde søgt skolen, skønt de var advarede om at møde, så vedtog skolekommissionen, at de forældre og husbonder, som havde skolepligtige børn, skulle endnu engang advares alvorligt om at sende dem i skole. Men da skolerne umuligt kunne rumme alle børnene, vedtog man at opdele dem i klasser, så halvdelen af børnene mødte de tre første dage i ugen, den anden halvdel de tre sidste dage.

Forsømmelserne hørte dog ikke op — trods alle advarsler. Bønderne brugte deres børn flittigt til plovkørsel, kreaturvogtning og andet bondearbejde. Da i juni måned 1812 de fleste af børnene fra Marke var udeblevet fra skolen, oplyste skoleforstanderen Niels Rasmussen, at „det svære hoveri, de har til Aggersvold, var skyld deri, da de i hele 14 dage havde været i hovmøddingen og desforuden haft med tørveskæret at bestille, så ikke et eneste menneske havde været hjemme ved gårdene uden konen og de små umyndige“. I det hele taget var i 1812 forsømmelserne ved helt at tage overhånd, og resultatet udeblev ikke. Efterårets eksamen afslørede i begge skoler „mangel på rigtig indenadslæsning og bogstavering, uvidenhed om det nødvendige, dårlig skrivning og endnu jammerligere skriftlæsning“. Torslunde skoleprotokol viste, at der næsten ingen skolegang havde været i oktober 1812, hvortil man foregav årsagen havde været, at de fleste var brugt til at køre plov, vogte kreaturer og andet arbejde, da „alt værnepligtigt mandskab var indkaldt til regimenterne og måtte gøre vagt ved kysterne af frygt for fjendtligt overfald“. — Det hjalp for lidt, at vinteren

kom, — i november samme år havde 41 børn flittigt søgt skolen, mens andre var mødt enkelte dage.

Det hændte dog også undertiden om vinteren, at vejrliget lagde hindringer i vejen for skolegangen, hvilket bl. a. var tilfældet i januar måned 1818, da et stormende regnvejr adskillige dage havde forhindret børnene i at søge skolerne; til Torslunde skole kunne ingen børn komme for vand, desuden havde Waldbohm ingen ildebrændsel fået af distriktet, så han kunne ikke lægge i skolekakkellovnen, men måtte have børnene inde i sin dagligstue. Denne mangel blev dog afhjulpet af provst Westengård, der hos skytten på Frydendal købte en favn brænde for 16 rbd.

I Waldbohms sidste år foretoges den omlægning af skole-distrikterne, som er omtalt under Kundby skole, og hverved Sandby midlertidig blev lagt til Kundby skoledistrikt. Samtidig vedtog man, at Torslunde skole skulle flyttes ud på jordlodden i enghaven og den gamle skolebygning sælges ved auktion. Denne fandt sted den 26. april 1817, og landinspektør Bie, Katrinedal, blev højstbydende med 600 rbd., hvilket skolekommissionen fandt antageligt. Samme dag foretoges licitation over den nye skoles udflytning og opførelse, hvorved Johan Truelsen og Lehmann var de lavestbydende med 1200 rbd. Man forudså, at da skolen skulle opføres i det østre hjørne af lodden, ville det blive nødvendigt at anlægge to skolestier, en fra Marke og en fra Torslunde, begge steder med stenkister over grøfterne, hvilket var ensbetydende med ekstra udgifter.

Så snart amtsskoleinspektionens godkendelse af licitationsforretningen forelå, blev opførelsen af skolen påbegyndt, men netop som man var godt i gang, indløb der fra landinspektør Bie, Katrinedal, og gårdmændene i Torslunde en klage over, at major Rothe havde anvist en anden byggeplads end den, skolekommissionen havde bestemt. Da man den 22. juli undersøgte forholdene, viste det sig, at majoren i stedet for det vedtagne østre hjørne af lodden havde anvist det modsatte hjørne i samme linie, hvor allerede hovedbygningen og det ene udhus var opført. Majoren forklarede, at han ikke så nøje havde erin-

dret, hvad enten det var det østre eller det vestre hjørne af skoleloddet, man havde bestemt sig for, men han havde anvist det vestre hjørne for at skaffe bygningerne så meget læ som muligt. Her overfor gjorde bønderne gældende, at lodden i det hele taget var meget sid, og at den var så meget lavere og sidere i det vestre hjørne end i det østre, at det for al fremtid ville være umuligt at holde bygningerne fri for vand. De påstod derfor, at de allerede opførte huse burde nedrives og opføres på det sted, som oprindeligt var udset til byggeplads.

Men major Rothe var rede til at tage de eventuelle følger af den placering, han havde givet skolen. Han erklærede, at „al den reparation, som kan blive nødvendig på bygningerne såvelsom alt, hvad disse bygninger på nogen måde kan lide derved, at bygningerne opføres der, hvor de nu er påbegyndte, i stedet for om de var opført i det østre hjørne af lodden, skal være og blive ene og alene for min egen partikulære regning uden at vedkomme skoledistriktet i nogen måde“.

I henhold til denne erklæring undlod skolekommissionen at foretage sig noget, men godkendte, at skolen blev opført på det af majoren anviste sted, da man ellers ikke ville have kunnet tilendebringe byggeriet den sommer. Den 1. oktober 1817 var skolen bygget helt færdig, og skolekommissionen overtog bygningen, der straks blev taget i brug. Til opførelsen havde man anvendt to længer af den gamle degnegård i Kundby.

For Waldbohm betød skolebyggeriet, at han måtte forlade den trygge tilværelse i landsbyen og flytte ud på den åbne mark — en skæbne, adskillige af bønderne i Torslunde havde måttet friste, da byens jorder i 1794 blev udskiftet — og det kan have været svært nok for en mand af hans alder, hvor det ofte kan knibe at omstille sig. Værre var det dog nok, at han allerede kort tid efter flytningen fik kvaler med skolepatronen, major Rothe, der af en eller anden grund havde befalet bønderne i Marke ikke at give Waldbohm andet ildebrændsel end det, de selv havde, og som ikke var andet „end noget usselt jordtøj, som skrælledes af engene, og som ikke kan brænde“. Da provsten besværede sig herover til skoledirektionen, svarede Rothe

med et brev, hvori han „blandt anden usandfærdig snak“ også havde vovet at anføre: a) at undervisningen i skolen er såre slet, så at b) kuns få kan læse indenad, så at man kunne forstå, hvad de læste, end færre forstod selv, hvad de læste, c) skrivningen er hel ussel, d) religion kan de kuns plapre i munden på hverandre m. m., endelig e) at bonden får dem lige så uvidende hjem, som han sendte dem i skolen“.

Da dette jo var en grov beskyldning imod Waldbohm, lod provst Westengaard lyse til eksamen i Torslunde skole mandag den 16. marts 1818 i overværelse af skoleforstander møller Pedersen og gmd. Knud Eskesen af Marke by og skoleforstander Ole Pedersen og gmd. Peder Jørgensen af Torslunde by:

„I disse mænds overværelse blev alle børnene hver for sig overhørte i indenadslæsning eller i at læse i bog, i religionsundervisning og regning, og endelig blev børnenes skrivebøger foreviste, og de prøvedes i skriftlæsning. Alt faldt ud til de tilstedeværende dannemænds fornøjelse og tilfredshed, så at de enstemmig bevidnede, at major Rothes beskyldninger imod Waldbohm var ugrundede og usandfærdige, hvilket de tilbød sig med ed at bekræfte, når og hvor det forlangtes“.

Her overfor havde majoren intet videre at fremføre, og den gamle skolelærer fik uantastet lov at blive ved skolen sin tid ud.

Walbohm døde 27.4.1820, og overlevedes af sin anden hustru, den 10 år ældre Maren Ludvigsen, der i pension af kaldet fik tilstået 4 tdr. byg og 6 rbd. sølv, som udgjorde 1/8 af de faste indtægter. Senere fik hun efter ansøgning bevilget 12 rbd. sølv. Ved skiftet tilfaldt der hende del af boets ejendele, vurderet til i årlig understøttelse af Holbæk amts skolelærerhjælpekasse. 15 rbd. 4 mk. 6 sk., samt 67 rbd. 2 mk. 10 sk., som provst Westengaard på fattigkommissionens vegne tog vare på.

I følge folketællingen 1787 var Waldbohm gift anden gang, men navnet på hans første hustru kendes ikke. I sit første ægteskab havde han en søn, Lars, f. 1780, i andet en søn, Carl Henrik, f. ca. 1785, men ingen af dem nævnes i skiftet, så de er måske døde før faderen.

Til ny lærer i Torslunde kaldedes Hans Hansen, f. 25.4. 1796 i Brendt, Asmindrup sogn, søn af hmd. Hans Thomsen. Han blev 1817 dimitteret fra Jonstrup seminarium, var i et halvt år hjælpelærer i Bjergby og blev ved påsketid 1820 lærer og kirkesanger i Tingjellinge i Sorø amt, hvor han dog kun var et par måneder, thi mandag den 19. juni samme år begyndte han undervisningen i Torslunde skole.

Hansen, der var den første seminarieuddannede lærer i Kundby sogn, faldt hurtigt til i Torslunde, men følte sig forfordelt, hvad hans løn angik, og i januar 1821 sendte han skolekommissionen en skrivelse, hvori han bad den hjælpe ham til en bedre lønordning. Han ønskede, 1) accidenser af sit eget skoledistrikt, både søgne og hellige dage, 2) at højtidsofferet måtte deles lige mellem ham og skolelæreren i Kundby, 3) at han måtte få indtægterne af de tre gårde i Kundby, hvis jorder græssede til Torslunde marker, og som i den faste plan var lagt til Torslunde skole og for tiden var beboet af Jacob Hansens enke, Rasmus Jensen og Peer Jensen.

Skolekommissionen var i mødet den 7. februar enige om, at „ikke alene billighed, men også retfærdighed grundet på den kgl. anordning om skolevæsenet talede hans sag, og at den uden forhaling ville anbefale hans bønns opfyldelse i alle henseender til den højrespektive amtsdirektion“, og gjorde i en lang skrivelse rede for sine grunde til at give denne anbefaling. Den 17. juli 1821 forelå kancelliets afgørelse, der i det store og hele tog hensyn til Hansens anmodning og skolekommissionens indstilling, dog ikke hvad de tre gårdes henlæggelse til Torslunde angik. Det måtte bero, indtil en fast skoleplan kunne træde i kraft.

Efter denne sejr tog Hansen fat i skolen med større mod, eftersom der nu var sikret ham og hans et rimeligt udkomme. Og så godt passede han sin skole, at biskop Münster efter visitatsen den 9. juli 1822 kunne udbryde: „I Torslunde skole fandt jeg alting meget godt!“

Hansen selv var dog ikke helt tilfreds med forholdene, der, hvad boligen angik, forekom han lovlig snævre, og det blev sær-

lig mærkbart, da han giftede sig. Hans hustru, Frederikke Dorothea Buchhave, f. 19.10.1798, var datter af stiftslandinspektør på Fyn J. F. Buchhave og Anna Elisa Olivarius. Da der ret snart kom børn i ægteskabet, blev pladsforholdene endnu ringere, og den 23. april 1823 indgik Hansen til skolekommissionen med en begæring om at få udvidet 4 fag af stuelængen med en 3 alen bred tilbygning ud mod hoven, da denne stue var alt for indskrænket, når der kom flere børn. Fra kommissionens side havde man intet at indvende mod forslaget, og provsten beklagede kun, at man ikke ved udflytningen af skolen havde fulgt hans forslag om at bygge 6 fag nyt til de 6 fag, der var købt på degnen Hjorts auktion, hvorved man havde fået stuelængen 10 alen indvendig.

Ved skrivelse af 27. juni 1823 godkendte amtsdirektionen udvidelsen, hvis omkostninger på ingen måde kunne blive byrdefulde for sognets beboere, hvorpå skolelærer Hansen og hans familie erholdt det fornødne albbuerum.

Det følgende år approberedes skolekommissionens forslag til en fast plan for sognets skolevæsen, hvorved der foretoges nogle små ændringer med hensyn til gårdenes og husenes fordeling mellem skolerne og en endelig fastsættelse af lønningerne. I følge denne plan bestod Torslunde skoledistrikt af „hele Torslunde by og Katrinedal med alle denne gård tilhørende huse på Torslunde og Sandby marker ved Kalundborg landevej, der udgør i alt 13 gårde og 28 huse, de Svinningegården tilhørende 3 huse ved Kalundborg landevej og 6 huse ved stranden (det nuværende Maglebjerg?), i alt 9 huse, og hele Marke by, så og Marke mølle, der er 14 gårde og 20 huse“. Med embedets indkomster forholdt det sig efter planen således: 1) anordningsmæssig bopæl med have, 2) jordlodden (5 tdr. land), 3) anordningsmæssig ildebrændsel (38 $\frac{3}{8}$ læs tørv), 4) anordningsmæssig fourage (157 lpd. 14 pd ho og 236 lpd. 15 pd. halm), 5) af degnetraven 34 tdr. 6 skpr. byg, nemlig 26 tdr. 2 skpr. af Marke og Torslunde, af Svinningegården med underliggende huse 2 tdr. 6 skpr. og af Katrinedal 5 tdr. 4 skpr., 6) julerenten af distriktet (32 $\frac{3}{8}$ lpd. brød, 16 $\frac{3}{8}$ gås og 16 $\frac{1}{5}$ snes æg),

7) legaterne (af Kundby hospital 8 og af Svitzers legat 10 rbd. sølv, i alt 18 rbd.) og 8) offer og accidenser, der anslås til 35 rbd. sølv.

Med hensyn til undervisningen af børnene måtte Hansen ligesom broder Jonas i Kundby gå ind under den indbyrdes undervisnings velsignelser, og mikkelsdag 1825 rejste han til København, hvor han skulle frekventere normalskolen for den indbyrdes undervisning; til dækning af rejseudgifterne fik han af skolekassen tilstået 10 rbd. i sedler. Også gymnastik kom med på timeplanen, og der blev anvist øvelsespladser ved begge skoler. Den blev for Torslundes vedkommende indrettet på den krog af gmd. Lars Larsens mark, som stødte op til skolen. Samme Lars Larsen havde desuden måttet afgive jord til skolestien fra Marke, men fik en årlig godtgørelse derfor.

Hansen synes at have haft et adskilligt bedre greb på at undervise end broderen i Kundby. Visitatserne tyder derpå. I september 1832 var der provstevisitats i begge skoler, og provstens udtalelser var ikke til at tage fejl af: „På Torslunde skole havde jeg intet at udsætte. Børnenes skrivning var fortrinlig, og jeg roser den brave lærer“. — Og da biskop Mynster i 1840 besøgte skolen, fandt han, at Hansen var „en meget duelig, skikkelig og flittig mand“, og vurderede børnenes præstationer således: læsning mg, skrivning mg, religion mg og regning ug. Kun med den indbyrdes undervisning og gymnastikken stod det mådeligt til, idet disse vurderedes henholdsvis g? og tg.

Mærkeligt nok kom Hansen af en eller anden uforklarlig grund fra embedet allerede i 1848, skønt han på det tidspunkt kun var 45 år gammel. Muligvis har sygdom eller en pludselig påkommende svaghed bevirket, at han i utide måtte forlade skolen med hustru og tre børn. Han levede dog i endnu 15 år og døde den 12.6.1856. Hustruens dødsår kendes ikke.

Efter Hansens entledigelse blev Hans Thomsen Fogtmann kaldet til lærer i Torslunde. Han var slesviger, f. 23.11.1811, søn af boesmand Thomas Hansen Fogtmann, kom på Snedsted seminarium, hvorfra han dimitteredes 1835 med karakteren meget duelig. Han var derpå i nogle år hjælpelærer i nærhe-

den af Grenå, men drog i 1841 ind i skolen i Torslunde eng-have. Denne bestod dengang af 4 bygninger, som dannede en firkantet gårdsplads. Stuehuset var 8 fag stort og indrettet til lærerens beboelse, og parallelt med det lå det 5 fag store skolehus, hvor Fogtmann skulle have sit egentlige virkefelt. Mellem disse to huse lå så to små udbygninger med stald, brændselsrum og en lille lo. Bag stuehuset var der anlagt en god, køn have, ca. 1 skp. land stor, med en del gode frugtræer, og op til haven lå skolelodden, der var bekvemt beliggende, men af mådelig bonitet.

I disse omgivelser levede og virkede Fogtmann i 16—17 år. Men som tiden gik, viste det sig, at boligen var for ringe og for snæver, skolestuen ikke rummelig nok og beliggenheden for ubekvem og afsides, og i 1857 begyndte man i sogneforstanderskabet at arbejde for en ændring. Det vedtoges, at man ville forsøge at få et mageskifte i stand; de gamle bygninger skulle sælges, og man håbede ved salget at indvinde dog nogen kapital, så at man kunne opføre en aldeles ny skole, hvorved der jo også ville kunne opnås betydelige besparelser ved den årlige vedligeholdelse. Jorden til den ny skole købtes af gmd. Niels Madsen i Torslunde, der til december termin 1857 fik udbetalt 500 rdl. Man anmodede desuden om at måtte optage et lån på 1500 rdl. til bestridelse af omkostningerne ved flytningen og vedtog med 5 stemmer, at den ny skole skulle ligge på spidsen ved Torslunde-vejen. Da der samtidig opførtes en ny skole i Sandby, blev der hos sognets beboere optaget et lån på i alt 6500 rdl., hvorved man uden alt for store øjeblikkelige økonomiske ofre kunne bygge begge skoler.

I løbet af sommeren 1858 blev så den nuværende Torslunde skole bygget, og Fogtmann kunne med sin familie flytte til de nye og større omgivelser. Han havde et par år efter sin ansættelse giftet sig med Ane Elisabeth Margrethe Kirstine Rasmussen, f. 1815 i Svinninge. Maximilianussen i Trønninge, der satte overmåde stor pris på Fogtmann, kunne ikke udstå hans hustru og langt mindre hans søn.

Da Mynster i 1850 visiterede i Torslunde skole, havde han

intet at bemærke om Fogtmann, men børnenes præstationer i de forskellige fag vurderede han således: læsning mg?, skrivning mg, religion mg, regning g×, indbyrdes undervisning mg og gymnastik g. I 1861 var Martensen på visitatsbesøg og fandt tilstanden tilfredsstillende.

Lærer Fogtmann høstede, som tiden gik, megen anerkendelse for sin lærergerning og nød stor anseelse i sognet. Han var i 1868 medlem af sogneforstanderskabet og i 1872 medlem af sognerådet. Han var i sine sidste år noget svagelig og måtte holde hjælpelærer. I 1883 døde hans hustru, og den 1. april samme år blev han entlediget. Han døde 1885 og efterlod sig en i forhold til sin stilling ikke ringe formue.

Han efterfulgtes i embedet af sin tidligere hjælpelærer, A. H. Nøhr. En del af distriktets beboere havde ønsket at få en anden af Fogtmanns hjælpelærere, Hans Olsen, til lærer, men da han ikke kunne forestå kirkesang, måtte man frafalde dette ønske.

Der skulle dog kun gå et årstid, før uenigheden i skoledistriktet blev mærkbar. De af beboerne, der havde ønsket at få Olsen som lærer, blev utilfredse med lærer Nøhr, vistnok især med hans religionsundervisning, og samtidig spillede en rent udvendig ting ind, idet man fra skolens side krævede børnene forsynet med halmsko, så de kunne skifte fodtøj i stedet for som forhen at sidde i skolen med træskoene på.

De utilfredse enedes om at oprette en friskole og udmeldte den 4. oktober 1884 deres børn af skolen, der herved blev i alt 22 elever fattigere. Den 1. november samme år begyndte friskolen i Peder Jensens gård, Tvillinggården, i Torslunde med Hans Olsen som lærer, og det følgende år opførtes en ny skole i Marke by. Der var således gode forhold, rent lokalemæssigt, men i anden henseende var forholdene ikke gode. Olsen tog dog fat med godt mod og fik ros for sin gerning. I 1888 erklærede sognets skolekommission, at „seminarist Olsen med megen samvittighedsfuldhed og troskab udfører sin gerning i Marke friskole“, og at „de økonomiske vilkår, under hvilke denne skole og dens lærer subsisterer, er trange“.

Men som tiden gik, var det ikke kun de økonomiske vilkår, der var trange. Efterhånden dalede børnetallet, og da den fornyelse, man havde håbet på, udeblev, så man sig i 1893 nødsaget til at nedlægge skolen, og lærer Olsen blev derpå friskolelærer i Søstrup, hvor han virkede i en årrække. På sine gamle dage boede han i Vallekilde, hvor han i 1879—80 havde været ung lærer hos Trier. Opholdet her havde stor indflydelse på den unge seminarist, for hvem Grundtvigs og Kolds skoletanker blev af afgørende betydning. Mærkeligt nok blev begge de friskoler, han virkede ved, nedlagt. Men det har han sikkert været uden skyld i. Årsagen må langt snarere søges deri, at det rette grundlag har manglet. Navnlig for Marke friskoles vedkommende har det været øjensynligt, at der ingen egentlig grobund fandtes, og fra 1893 havde lærer Nøhr igen alle Torslunde skoledistrikts børn samlet i sin skole.

Nøhr var mønbo, f. 2.4.1858 i Kjeldby, søn af folketingsmand H. I. A. Nøhr; han var i årene 1877—79 på Gedved seminarium, hvorfra han dimitteredes med 1. karakter. Efter nogle års virke som hjælpelærer i Torslunde og Hjelm, blev han 28.8.1883 kaldet til lærer i Torslunde. Han gjorde god fyldest i skolen og i kirken, hvor han i mange år forestod kirkesangen, men da han var af en politisk interesseret slægt, blev han ivrigt optaget af det stærke politiske røre i sidste halvdel af det 19. århundrede, var i mange år medlem af sognerådet og tillige 1913—20 medlem af folketinget, hvor han repræsenterede Holbæk-kredsens radikale vælgere. I denne periode blev skolearbejdet om vinteren varetaget af skiftende vikarer. Nøhr var desuden i en årrække formand for Kundby sogns sygekasse. I 1920 tog han sin afsked og bosatte sig i Holbæk, hvor han døde den 4.4.1925. Hans hustru Abelone, f. Johansen, var fra Støvring ved Randers.

Nøhr efterfulgtes som lærer og kirkesanger af Herman Petersen, der også er mønbo, f. 2.7.1893 i Hjelm, søn af gdr. Peter Petersen og Anna Elisabeth Larsen. Han blev 1915 dimitteret fra Jonstrup, var 1918—20 andenlærer i Førsløv og blev fra 1.11.1920 kaldet til førstelærer i Torslunde, hvor han

endnu virker. Han blev i 1925 gift med Kathinka Frederiksen, f. 13.10.1898 i Marke.

Ved århundredskiftet blev der i Torslunde skoledistrikt oprettet 2 forskoler, en i Marke og en i Torslunde. Ved Marke forskole virkede fra 1.11.1901 Anna Kathrine Nielsen, f. 23.4.1879 i Stigs Bjergby, dimitteret 1901 fra Varde; hun blev i 1926 omtalt som en meget dygtig og samvittighedsfuld — næsten for samvittighedsfuld — lærerinde og tog først sin afsked i 1951 efter et halvt århundredes skolegerning. Hun efterfulgtes 1952—53 af Karen Hansen. Den første lærerinde, der kendes fra Torslunde forskole, hed Maren Nielsen. Hun var imidlertid svagelig og holdt flere vikarer, bl. a. Astrid Pedersen, der senere kom til Trønninge. I 1910 fik hun bevilget vikar i eet år, og da det var gået, søgte hun afsked, som bevilgedes 1912. Hendes vikar, Helga Rathje, passede skolen i 5 år og fik afsked fra nytår 1915. I marts samme år ansattes Agnes Elise Andersen, der rejste fra skolen i 1927. Hun efterfulgtes af Karen Andersen (1927—30), Johanne Jensen (1930—31) og Gudrun Knudsen, f. 21.9.1896 i København, dimitteret fra Københavns forskoleseminarium 1928, kaldet til Torslunde forskole fra 1.11.1931, hvor hun endnu har sit virke.

TRØNNINGE SKOLE

(9.11.1846)

Den omlægning af skoledistrikterne, der blev foretaget i 1817, havde den ulempe til følge, at børnetallet i Kundby skole blev uforholdsmæssigt stort, hvilket besværliggjorde undervisningen og gjorde skolearbejdet næsten uoverkommeligt. Allerede ved visitatsen i 1840 gjorde biskop Mynster gældende, at der nok kunne behøves en skole mere i sognet, såfremt man havde midlerne dertil, men der gik dog endnu nogle år, inden sogneforstanderskabet tog sagen op.

Det skete på foranledning af amtsskoleinspektoren, der i 1844 fremsendte en skrivelse, hvori man pegede på ulempen ved det store antal børn i Kundby skole. I den anledning

fremstillede sognepræsten forslag om, at der i Trønninge blev opført en hjælpeskole for en ugift skolelærer, som skulle lønnes af hele sognet, såfremt beboerne i Trønninge ville afgive jord og bygge skolen. Et par af sogneforstanderne mente, at hvis man delte børnene i 3 klasser, så de hver fik 2 skoledage egentlig, så ville man kunne undgå udgifterne til en ny skoles opførelse.

Men nu begyndte beboerne i Sandby at røre på sig. I februar 1845 indgik de med et andragende til skoledirektionen, hvori de anmodede om at få den højst fornødne tredje skole opført i deres by. Forstanderskabets flertal var stemt for at overlade afgørelsen til skoledirektionen, mens mindretallet med 3 stemmer for Trønninge mod 2 for Sandby fastholdt, at forstanderskabet skulle afgøre sagen. Derpå vedtoges, at læreren ved den nye skole skulle etableres sådan, at han havde sit forsvarlige underhold, så han kunne føde en familie. Ved forstanderskabets møde den 29. august 1845 var man nået så langt, at man havde fået skoledirektionens godkendelse af den nye skoleplan, der bestemte, at sognets nye skole skulle opføres i Trønninge, og man enedes om så vidt muligt at opføre skolen i løbet af foråret og sommeren 1846.

Dette resultat var man ikke tilfreds med i Sandby, men samlede underskrifter til støtte for et forslag gående ud på, at der i stedet for en reglementeret skole i Trønninge skulle oprettes hjælpeskoler i både Sandby og Trønninge og ansættes ugifte lærere. Den 3. november 1845 tog forstanderskabet stilling til forslaget, der pure afvistes, men fastholdt den ordning, som en gang vedtaget. Den nye skole skulle opføres i Trønninge, eftersom børnene herfra havde den længste vej til skolen i Kundby. En forespørgsel fra provsten, om det ikke ville være rettest at forlægge Torslunde skole ad Sandby til og henlægge Marke til Kundby skoledistrikt, måtte forstanderskabet besvare på samme måde, skønt man ellers fandt det ønskeligt, om Torslunde skole havde haft en fordelagtigere beliggenhed.

Endelig i maj 1846 tog man fat på at skaffe den fornødne jord til skolen, ligesom man drøftede bygningernes størrelse og

indretning. Derpå anmodede forstanderskabet gårdmand Holten i Kundby om at affatte et overslag over omkostningerne og udarbejde et grundrids af skolen. Desuden enedes man om, at man ville prøve at få et lån i Holbæk Amts Sparekasse for på den måde at kunne bestride udgifterne til skolens opførelse.

Ligeledes forhandlede man med sognefoged Hans Nielsen i Trønninge om jord til byggeplads og skolelod, samt til hvilken pris han i givet fald ville afstå jorden. Han erklærede, at han ville afstå 3 à 4 tdr. land til 300 rdl. pr. td. eller 1000 rdl. for 3½ td. land, samt at han kun ville afstå jorden langs vejen fra Vognserup mellem vejen til hans gård og Vognserups mark. Men alle udgifter ved overdragelsen, arvefæsteafgift, skatter, opførelse og vedligeholdelse af hegn m. v. måtte påhvile kommunen. Han ville også nok afstå 4½ td. land for 1150 rdl. Forstanderskabet vedtog med 7 stemmer mod 3 at antage disse vilkår.

Den 19. juni 1846 klokken 9 mødte landvæsenskommissionen for Holbæk hos sognefogeden i Trønninge for på rekvisition af sogneforstanderskabet at udvise bygge- og haveplads for den ny skole. Til stede ved forretningerne var „hr. provst Thestrup, ridder af Danebrogen, sogneforstanderskabets medlemmer, nemlig formanden, forpagter Neergaard, sognepræsten, hr. pastor Formann, proprietær Jørgensen, Cathrinedal, forvalter Torst, arvefæster Hans Hansen af Sandby, arvefæster Niels Larsen af Trønninge, arvefæster Jens Frederiksen af Kundby, gårdfæster Jens Rasmussen af Marke, arvefæster Jens Gregersen af Kundby og gårdfæster Jens Olsen af Torslunde“. Desuden var mødt universitetsforvalter Borgen og samtlige gårdbrugere i byen.

Landvæsenskommissionen begav sig nu i forening med provsten hen til den jord, sognefogeden ville afstå, og fandt arealet godt og velbeliggende. Ud for et forhenværende ledsted eller gab i stengærdet lå et højdepunkt med fald mod øst og vest, som ville være velegnet til byggeplads. Der var fra alle sider enighed om, at her var det mest hensigtsmæssigt at opføre skolen. I sogneforstanderskabets møde, som holdtes samme dags eftermiddag, oplæstes et andragende fra alle sognebeboerne om,

at Trønninge by alene måtte bære alle udgifterne ved indkøb af jord og opførelse af skolebygningen. Niels Larsen fra Trønninge protesterede, idet han henviste til, at Trønninge by lige så vel som sognets andre byer siden 1824 havde været med til at betale skolelæreren i Kundby for manglende skolejord, hvorfor han mente, at hele sognet i fællesskab måtte bære udgifterne ved jordkøbet til Trønninge skole. Proprietær Jørgensen, Kathrinedal, hævdede her overfor, at om ikke Trønninge skulle udrede hele beløbet, så fordrede billighed dog, at denne by i hvert fald blev pålignet større bidrag end sognets øvrige byer.

Den 7. juli blev der holdt licitation over Trønninge skoles opførelse. Det laveste bud var på 400 rbd. for grundmuret stuehus og 300 rbd. for bindingsværk, samt 100 rbd. for opførelsen af udhuset med brøndværk. Man vedtog at opføre skolen af grundmur med forpagter Neergaard på Vognserup som entreprenør, mens opførelsen af udhuset skulle forestås af tømmersmand Peter Rasmussen ved Lodskov. Da formanden ikke både kunne være entreprenør og tilsynsførende ved skolens opførelse, blev Niels Larsen, Trønninge, valgt til at overtage dette.

Da byggeriet var tilendebragt, blev bygningen indtegnet i assurance til 1630 rbd. Til selve opførelsen, anskaffelsen af inventar, jord m. v. optog man i Holbæk Amts Sparekasse et 4 pct.s lån på 2500 rbd., der skulle afdrages med 100 rbd. årligt. Dette lån blev dog opsagt af sparekassen 1849, men sogneforstanderskabet skaffede de fornødne penge til veje ved at optage lån hos sognets velhavere, bl. a. lånte man 1000 rbd. af gmd. Niels Jensen.

Skolens første lærer blev Søren Andreas Gehl, f. 19.11.1821 i Maalev, søn af lærer og kirkesanger Vilhelm Gehl og Ellen Marcussen. Han kom 1839 på Jonstrup seminarium, hvorfra han dimitteredes i 1842. I april 1844 blev han andenlærer i Tømmerup og 1846 lærer i Trønninge, hvor han påbegyndte undervisningen den 9. november. En måned senere vedtog sogneforstanderskabet, at han skulle være kirkesanger i Kundby.

Da biskop Mynster i 1850 visiterede i skolen, havde Gehl i alt 38 elever, hvis præstationer Mynster vurderede således:

Læsning mg, skrivning g×, religion mg, regning ug, gymnastik g. Den indbyrdes undervisning gjorde Gehl ikke meget ud af; den var på det tidspunkt gået så meget af mode, at kun enkelte ældre lærere brugte den.

Gehl havde undertiden vanskeligheder med at få den løn, der tilkom ham. I april 1849 sendte han en forespørgsel til sogneforstanderskabet om, hvem der skulle levere ham de 4 skpr. byg, som han endnu manglede at få fra Trønninge by. Man henviste ham til „Trønninge bys samtlige beboere“, hvem det alene påhvilede at yde ham løn in natura.

Gehl synes iøvrigt at have ført en tilbagetrukket tilværelse i Trønninge. Mens hans kolleger i Kundby og Torslunde, når noget lå dem på sinde, henvendte sig til sogneforstanderskabet, holdt Gehl sig beskedent tilbage. Først da han forberedte sig på at bryde op fra Trønninge, anmodede han forstanderskabet om at afkøbe ham en kakkellovn, der stod i sovekammeret, og om vederlag for et malet plankeværk. Begge dele blev ham tilstået.

I 1857 blev Gehl kaldet til lærer og kirkesanger i Thorslunde ved Taastrup. Her havde han året efter sin ankomst til Trønninge indgået ægteskab med Sofie Jensen, f. 1815, datter af lærer Peter Jensen og Birthe Larsdatter og søster til hans seminariekammerat Jens Peter Jensen, der 1844 blev lærer i Ugerløse. Gehl overtog med andre ord sin svigerfaders embede, og endnu i 1844 var han lærer i Thorslunde.

Ved Kundby sogneforstanderskabs møde den 3. august 1857 foretog man indstilling af ny lærer til Trønninge. Som nr. 1 indstilledes andenlærer Olsen i Jyderup, som nr. 2 hjælpelærer Leth i Svinninge og som nr. 3 andenlærer Maximilianussen i Frølunde. Når sidstnævnte blev indstillet, skyldtes det hans navn. Man var i forstanderskabet enige om de to første, men diskuterede derpå, hvem der skulle være nr. 3, indtil en af sogneforstanderne foreslog at vælge ham med det kønne navn, hvilket man enedes om.

Da Maximilianussen var den ældste af de tre og tilmed havde de bedste karakterer, blev han af skoledirektionen kaldet til lærer ved Trønninge skole. De herligheder, han her gik ind til,

var ikke særlig store: Et grundmuret skolehus og et udhus af bindingsværk, en jordlod på $3\frac{1}{2}$ td. land af god beskaffenhed og en løn af 44 tdr. byg efter kapitelstakst og småredsel 13 pd. brød, 13 halve gæs og 13 halve snese æg og desuden offer og accidenser, der gennemsnitlig beløb sig til 80 rdl. årlig. Reguleringssummen var 465 rdl. 24 sk., hvortil kom 3 mk. årlig i skolepenge af hvert barn, som var indskrevet i skolen ved årets begyndelse. For kirkesang fik han årlig 10 rdl.

Frederik Christian Maximilianussen var født 25.7.1830 i Tørring, søn af Maximilianus Christiansen og Ane Cathrine Jensdatter; han blev 1851 dimitteret fra Jelling, var derefter huslærer på Kjærgaard ved Ribe. Den 17.4.1855 blev han andenlærer i Frølund ved Korsør og 22.8.1857 lærer i Trønninge, hvor han påbegyndte undervisningen den 9. september. Men efter 8 års forløb blev han den 15.9.1865 kaldet til lærer i Tuse, hvor han i 8 år var sognerådsformand. Her var han, til han i 1895 blev entlediget, hvorefter han bosatte sig i København. Han havde i den tid, da han var i Trønninge, sin ugifte søster Inger Magdalene til at forestå husholdningen. Han blev den 26.8.1870 gift med Karen Marie Christiansen, der havde været hans elev det første halve år i Trønninge. Hun døde dog allerede i 1877 og efterlod sig to småpiger. — Maximilianussen selv døde i København den 16.11.1911.

I årene efter entledigelsen syslede Maximilianussen med at nedskrive sine erindringer. Hans hukommelse var god til det sidste, og han skrev jævnt, ligefremt og uden omsvøb. I 1909 forelå resultatet, den næsten 300 sider store bog „Erindringer af mit liv“, hvori han skildrer hele sit levnedsløb. Et halvt hundrede sider er helliget årene i Trønninge og giver et fængslende indblik i sognets indre forhold. Mange af beboerne nævnes ved navn og karakteres ud fra deres liv og gerninger. Og forfatteren lægger sjældent fingrene mellem, men skriver af karsken bælg om løst og fast, ondt og godt, og stikker ikke på noget tidspunkt sin mening under stolen. Han er temmelig hårdhændet i sine vurderinger af anderledes tænkende og meget hvas i bedømmelsen af tidens hændelser, ikke mindst i politisk henseende, hvor

Maximilianussen var lige så rabi at højremand, som hans omgivelser var det modsatte. De folkelige rørelser, der var oppe i tiden, stod han aldeles fremmed for, og han var en konsekvent fjende af alt nyt.

Først og fremmest har Maximilianussen dog skrevet „bogen om sig selv“, og han har gjort det ud af et ærligt selvoptaget hjerte. Han fremhæver stedse med forkærlighed sit eget frem for andres og lægger aldrig skjul på, at han såre vel kender sit eget værd. Kun i et enkelt tilfælde røber han sig. Det er i skilddringen af biskop Martensens visitats i Kundby i sommeren 1861, hvor han om sognepræsten, provst Formann, siger, at han til daglig kunne være ret stor, men „nu var han bleven usædvanlig lille og myg“. Det var just det, der skete i Maximilianussen selv. Han havde altid lidt af eksamensfeber, og denne ubehagelige fornemmelse meldte sig med forøget styrke ved meddelelsen om højærværdighedens besøg; desuden følte Maximilianussen sig i sammenligning med biskoppen „som et sandskorn over for et mægtigt bjerg“.

Forøvrigt var Martensen vel tilfreds med Maximilianussens undervisning, og denne selv fandt — da visitatsen var vel overstået — at han var sluppet ret helskindet fra den eksamen.

Maximilianussen efterfulgtes i Trønninge af Jens Nielsen, f. 3.7.1834 i Fuirendal sogn, søn af bmd. Niels Jacobsen og Maren Hansdatter i Nyrup. Han blev 1861 dimitteret fra København med 3. karakter og 1865 kaldet til Trønninge, hvor han påbegyndte undervisningen den 20. november. Han fik 1877 følgende løn: 40 $\frac{3}{4}$ tdr. byg, bolig med 5 værelser, 36 læs tørv, 128 lpd. hø, 192 lpd. halm, jordlod 4 tdr. land (6 skpr. htk.), kunne holde 2 køer, skolepenge 42 kr., offer 210 kr., småredsel og julerente 4 kr., 20 kr. for kirkesang; reguleringssummen var året før 1563 kr. Jordlodden forpagtede Nielsen dog senere bort til en af byens gårdmænd (1. april 1886), der i årlig forpagtningsafgift svarede 4 tdr. rug, 18 tdr. byg og 156 kander mælk.

Lærer Nielsen blev som sine 2 forgængere i embedet kirkesanger i Kundby og var her med til at skabe den fornyelse af salmesangen, som fandt sted i Kundby, mens A. F. Ingerslev

var sognets præst. Han var gift med Mariane Henriette Nielsen, f. ca. 1839 i Tranekær sogn på Langeland. De havde i 1870 to børn, den 8-årige Jacobine Hansine, f. i Fuirendal sogn, og den knap årgamle Charlotte Marie, samt en plejedreng, Frits William Pflüger, der var født i København.

I modsætning til Gehl og Maximilianussen rykkede Nielsen ikke sine teltpæle op fra Trønninge, før han i 1905 blev entlediget. Han havde da boet i skolen og virket der i fyrre og tyve år.

Hans efterfølger blev Niels Peder Pedersen, f. 28.7.1876 i Varpelev på Stevns, søn af gmd. Peder Pedersen og Ane Margrethe Hansdatter. Han blev 1898 dimitteret fra Jonstrup seminarium og fra november det følgende år kaldet til andenlærer i Skuderløse. Herfra blev han 7 år senere kaldet til førstelærer i Trønninge, hvor han tog fat på undervisningen den 15. februar 1906. Samme år blev han på sin tredive års fødselsdag gift med Ellen Kathrine Vilhelmine Simonsen, f. 9.5.1880 i Skuderløse.

Lærer Pedersen var Trønninge skoles lærer gennem mere end 35 år. Da han i sommeren 1941 fyldte 65, tog han sin afsked og bosatte sig i Regstrup.

Hans eftermand blev skolens nuværende lærer, Gunner Thomsen, der ligesom lærer Pedersen havde været ansat i Skuderløse, inden han kom til Trønninge.

Ved forskolen, der oprettedes 1905, har der kun været ansat 3 lærerinder, nemlig frk. Thuesen, som i august 1908 androg om at få lov til at holde vikar i 2 år for at kunne tage almuelærerindeeksamen, hendes vikar, Astrid Pedersen, der fik sin afsked 1915, og Valborg Clausen, f. 5.12.1890 i Nostrup, dimitteret 1914 fra Vejle forskoleseminarium. Sidstnævnte døde den 11.9.1955 efter at have virket som lærerinde i godt 40 år. Hun var som lærerinde en fremragende fortæller og havde udover skolegerningen mange gode interesser.

SANDBY SKOLE

(juli 1858)

I mere end hundrede år havde børnene i Sandby måttet søge til skole uden for deres egen by — først til Torslunde og fra 1817 til Kundby. Men som før nævnt var overflytningen kun tænkt som en midlertidig løsning, idet man agtede at opføre en selvstændig skole i Sandby. Til det formål oprettedes en skolefond, og til denne henlagdes i en årrække en del af degnekornet, som årlig opkrævedes i det fremtidige skoledistrikt. Men fondens midler blev allerede det første år udlånt til opførelsen af den ny skole i Torslunde, og skolelærer Hammer fik årlig af fondens midler 40 rbd. for at undervise Sandbys børn.

I 1818 var man virkelig så langt fremme med planerne, at provst Westergaard henvendte sig til proprietær Clausen, Gisingegaarden, og opfordrede ham til at indtræde i skolekommissionen, da han var største lodsejer i Sandby, men han undslod sig.

Det var dog også at sælge skindet, før bjørnen var skudt. Som tiden gik, blev det mere og mere klart, at Sandby ingen skole ville få for det første. Allerede i 1821 havde skolekommissionen opgivet håbet, og ved et skolekommissionsmøde den 17. marts 1823 tog man konsekvensen heraf.

På mødet redegjorde provsten for fondens midler, der på det tidspunkt beløb sig til 550 rbd. sedler og 50 rbd. sølv udsat på rente. I kassen hos provsten var deponeret 4 rbd. sølv og 28 rbd. 2 mk. ½ sk. i sedler og tegn. Hertil kom renter til den forestående juni termin 22 rbd. sedler og 2 rbd. sølv, samt 90 rbd. 3 mk. 14 sk. for degnekornet, i alt 140 rbd. 5 mk. 14½ sk. sedler og tegn. Af disse burde man efter provstens mening overføre 50 rbd. i sedler til fonden, som derefter ville have 600 rbd. sedler i behold. Af de øvrige skulle skolelærer Hansen have 40 rbd., mens de resterende 50 rbd. 5 mk. 14½ sk. burde anvendes til skolestuens indretning for den indbyrdes undervisning.

Derpå anmodede skolekommissionens medlemmer provsten og at indgå til skoledirektionen med begæring om, „at ingen

skole måtte bygges i Sandbye, da dennes byes børn kuns har 1000 alen over 1 fjerdingvej til kirkebyen, at indkomsten af degnekoret måtte fordeles mellem begge sognets skolelærere, og at den indsamlede fond, 600 rbd. sedler og 50 rbd. rede sølv, måtte fra 11. december dette år indleveres i kongens casse eller udsættes på et sikkert sted og renterne deraf til evig tid tilhøre Kundbye sogns skolecasse“. Dette lovede provsten at gøre, når påsken var forbi.

Der gik dog næsten 3 fjerdingår, før provst Westergaard henvendte sig til amtsskolekommissionen om sagen. I den forløbne tid havde det vist sig, at læreren i Kundby, takket være indførelsen af den indbyrdes undervisning, uden besværligt arbejde kunne undervise børnene fra begge distrikter, og på grundlag heraf bad han skoledirektionen anbefale, at der ingen skole blev bygget i Sandby. Ganske vist var der indsamlet en del penge at bygge den for, men der var ingen plads at opføre den på, og der kunne heller ikke skaffes jord til skolelod.

Det blev som skolekommissionen ønskede. Planen om en skole i Sandby blev droppet, og ordningen med de to skoledistrikter bibeholdtes til trods for, at det med tiden blev mere mærkbart, at to skoler i sognet var for lidt.

Da man omsider indså dette og oprettede en tredie skole, så blev det ikke Sandby, men Trønninge, der fik den, og børnene fra Sandby måtte fremdeles gå til Kundby. Det hjalp ikke, at beboerne krævede at få deres egen skole og protesterede mod sogneforstanderskabets afgørelse, og for en tid slog man sig derfor til tåls. Men tiden og forholdene stillede sig ved Sandbyboernes side.

I en skrivelse af 24. august 1852 opfordrede skoledirektionen Kundby sogneforstanderskab til at udvide Kundby skole, der på det tidspunkt havde 132 børn fordelt på to klasser, samt ansætte en lærer mere.

Fra sogneforstanderskabets side prøvede man at klare sagen med forskellige udflugter, men for det tilfælde, at ministeriet skulle finde på at påbyde en udvidelse af skolen i Kundby, var man enige om at foretage en mere ligelig fordeling af børnene

mellem sognets tre skoler, hvilket man også henholdt sig til, da der i oktober samme år fremkom et andragende fra beboerne i Sandby om, at der måtte blive opført en selvstændig skole i deres by. Men hvis ikke ministeriet ville tage forstanderskabets grunde til en udsættelse for gyldig, da var man indstillet på at bygge en skole i Sandby fremfor at udvide Kundby skole.

I 1855 kom Sandby-boerne igen med deres andragende om en selvstændig skole, og da var sogneforstanderskabet omsider til at få i tale. Ganske vist udsatte de sagen til et ekstra møde den 11. oktober, men åbenbart kun for at få tid til at overveje spørgsmålet og erkyndige sig om beboernes ønsker. I det ekstra møde vedtog man imidlertid på ny at se tiden an og afvente eventuelle ændringer i skoleloven. Man tog dog stilling til, om der skulle oprettes en selvstændig skole eller kun en hjælpeskole, og der var flertal for sidstnævnte. Et mindretal bestående af skolepatronens befuldmægtigede fra Løvenborg, de to forstandere fra Sandby og sognepræsten ivrede mod en udsættelse, idet de henholdt sig til de talende grunde, der var nævnt i andragendet. Der var i Sandby stor trang for en skole, og man burde der nyde samme ret som i sognets øvrige byer. Allerede for nogle og tyve år siden var denne ret og trang erkendt, så nu var det på tide, at der blev gjort en ende på de stadige udsættelser. Man anerkendte lærer Fogs dygtighed og det udbytte, børnene fik af hans undervisning. Med hensyn til skolens art, om det skulle være en skole for en ugift lærer eller en normal skole, så var der for den sidste så talende og vægtige grunde, at det ville være overflødigt at nævne dem.

Men trods flertallets forsøg på at holde Sandbys beboere hen med snak og halve løfter, så det dog en tid ud til, at der endelig ville komme gang i sagerne. Godt 14 dage efter ovennævnte møde indløb der fra kultusministeriet en resolution om oprettelse af en reglementeret skole i Sandby, ikke — som flertallet havde ønsket det — en hjælpeskole, og forpagter Neergaard og Holten blev udvalgt til at forfatte et overslag og udarbejde tegning til den nye skole, ligesom de også skulle undersøge, hvor

der kunne blive jord — „på det hensigtsmæssigste sted og til den billigste pris“.

Både overslag og tegning blev forelagt sogneforstanderskabet ved dets møde den 5. december 1855, og udgifterne var for våningshusets vedkommende beregnet til 1974 rbl. 1 mk. og for udhusets vedkommende til 382 rdl. 4 mk. 8 sk. eller i alt 2356 rdl. 5 mk. 8 sk.; heri var dog ikke medregnet udgifterne til kørsels- og håndlangerarbejdet. Med hensyn til anskaffelsen af jord til skolen havde det vist sig, at der ingen var at få i Sandby, hvorimod byggeplads, gårdsplads og gymnastikplads kunne fås hos fæstegårdmand Steffen Jørgensen, for så vidt det gamle hus af Mads Hansens ikke kunne afgive tilstrækkelig plads. Kunne man så ikke skaffe jord på anden måde, måtte man ekspropriere. Man henvendte sig derpå til baron Løvenskjold, der var villig til at sælge det gamle hus med plads for 200 rdl. og jordlod til skolen for 300—350 rdl. pr. td. land. Sogneforstanderskabet fandt imidlertid prisen for høj for huset, hvorimod den for jorden syntes billig, og man vedtog at besvare baronens skrivelse i overensstemmelse hermed. Derpå enedes man om at begære en landvæsenskommission til at udvise stedet, men vedtog samtidig at udnævne 3 medlemmer til at møde ved forretningen for der at varetage forstanderskabets ønsker om skolens opførelse på pladsen ved Mads Hansens hus.

Sagen var dermed kommet i sin rette gænge, og så vidt var man, at sogneforstanderskabet, efter at have indhentet tilbud på sten fra forskellige teglværker, afgav ordre på 27.000 helbrændte og 700 halvbrændte sten fra teglbrænderiet ved Adlersborg, og i et møde den 17. april 1856 gik sognepresten ind for, at man med det første anskaffede kalk til skolens opførelse, så man ikke skulle vente på det, når ministeriets afgørelse forelå. Det ville de øvrige medlemmer dog ikke gå med til, og det var for så vidt meget heldigt, da der netop nu — af uopklarede årsager — kom en standsning i sagen.

Dette benyttede beboerne i sognets fire andre byer sig af. Allerede nogen tid forinden havde de i en skrivelse til sogneforstanderskabet hævdet, at det måtte påhvile Sandbys beboere alene

at udrede udgifterne ved anskaffelse af jord og byggeplads til skolen, og nu fiskede man i rørte vande og indgik med et nyt andragende, hvori man henstillede, at man indskrænkede sig til at oprette en hjælpeskole, som også majoriteten i forstanderskabet oprindelig havde vedtaget. Denne majoritet, som stadig var til stede, støttede villigt dette andragende og henviste til, at flertallet af sognets beboere ønskede en hjælpeskole, og at sognets gæld endnu var stor, bl. a. takket være opførelsen af Trønninge skole, hvor man stadig skyldte 1550 rdl.

Sogneforstanderskabets mindretal, der bestod af sognepræsten, proprietær Jørgensen, Katrinedal, og begge forstanderne fra Sandby, henholdt sig til ministeriets afgørelse, der var helt overensstemmende med Sandby-boernes ønske, og godtgjorde, at Sandby ikke burde stilles ringere med skole end sognets andre byer, idet børnetallet i Sandby var lige så stort som i Kundby, ca. 70, og 20 flere end i Trønninge. Iøvrigt fandt sognepræsten, at de andre byers andragende var frugtesløst, da det kun kunne forhale, ikke forhindre skolens opførelse.

Andet opnåede man heller ikke. Den 30. juli 1856 resolve-rede ministeriet, at opførelsen af Sandby skole måtte udsættes til det følgende år, når man sørgede for at skaffe materialerne til veje, så arbejdet kunne påbegyndes straks om foråret.

Imidlertid blev der stor uenighed om, hvor skolen skulle ligge, idet man i første omgang ikke kunne erholde Mads Hansens hus, hvortil kom, at ministeriet ikke ville godkende den plads, der var udvist af landvæsenskommissionen. Men fra sogneforstanderskabets side holdt man fast ved den allerede udsete byggeplads, for så vidt som det kunne lade sig gøre. Man fandt nemlig, at skolen ville blive smukkest beliggende midt i byen, at der ville spares vejlængde for de fleste børn, og endelig at man der ville undgå den fare, som skolens beliggenhed ved gadekæret ville forvolde. Ministeriet ville dog ikke godkende pladsen, uden en ny landvæsenskommission havde taget syn på forholdene.

Omsider forelå ministeriets afgørelse, der påbød, at skolen skulle opføres øst for byen på Steffen Jørgensens lod ved den søndre side af vejen til Gislinge, og sogneforstanderskabet tog

straks fat på at få ordnet de sidste formaliteter, så arbejdet kunne påbegyndes. Den 20. juli 1857 blev der holdt licitation over arbejdet med skolens opførelse, men dels ville ingen give tilbud på murerarbejdet, dels måtte de øvrige tilbud anses for at være meget for høje, hvorfor forstanderskabet bad skoledirektionen om tilladelse til at udsætte skolens opførelse til det tidlige forår 1858. Man mente, at den uheldige licitation skyldtes det fremskredne tidspunkt, og derfor holdt man to måneder senere ny licitation. Der var i forstanderskabet enighed om at antage det billigste tilbud på det samlede arbejde, der blev overdraget murer Sørensen fra Holbæk for 900 rdl. Det følgende forår påbegyndtes byggeriet, der fuldførtes på forholdsvis kort tid, og endelig — efter 40 års idelig udsættelse — kunne beboerne i Sandby tage deres egen skole i brug. Indvielsen fandt sted i juli måned 1858.

Skolens første lærer hed Vilhelm Jørgensen. Han var født den 10.6.1834 i degneboligen i Grimstrup, Skads herred, og søn af skolelærer og kirkesanger Ivar Jørgensen og Karen Christensdatter. Han kom som ganske ung på Jelling seminarium, hvorfra han dimitteredes i 1854; derefter blev han huslærer på Rødslet ved Ålborg og var i årene 1856—57 lærer dels i Nr. Sundby, dels i Lemvig. Den 20. maj 1858 blev han af Kundby sogneforstanderskab indstillet som nr. 3 til embedet i Sandby, hvortil han kort efter kaldedes. Han var gift med Christiane Torvang, f. ca. 1826 i Hinge. Deres eneste barn, Mahtilde Christiane, blev født i Sandby. Jørgensen blev af sin gode ven og kollega i Trønninge, Maximilianussen karakteriseret som en oprigtig og trofast ven, en dygtig regnemester og en særdeles habil l'hombrespiller. Lærerne i Trønninge, Sandby, Kundby og Gislinge havde en tid en l'hombreklub, der dog ophørte efter et par års forløb på grund af Jørgensens tiltagende svaghed. Allerede ved bispevisitationen i 1861 var han hæmmet af brystsyge, og i maj 1863 stedtes han til hvile på Kundby kirkegård. Hans enke og lille datter bosatte sig i Skanderborg.

Steffen Jessen, f. 3.2.1839 i Turstrup, Haderslev amt, afløste Jørgensen som lærer i Sandby. Han var uddannet på Skaarup seminarium, hvorfra han 1859 dimitteredes med karakteren due-

lig. I Skaarup traf han sin hustru, Hansine Petrine Hansen. Efter vel overstået eksamen blev han i 1859 lærer i Steppinge ved Haderslev, i 1860 kom han til Thurø og i 1863 til Sandby, hvor hans to ældste børn, Jacob Laurits og Mary Louise Catharina, kom til verden. Efter nogle års forløb blev Jessen forflyttet til Stigs Bjergby, hvor datteren Nicoline Augusta Charlotte blev født i 1869, og hvor han virkede til sin død den 9.6.1899. Maximilianussen fortæller i sine erindringer, at det var et slagtilfælde, der gjorde ende på hans liv.

Han efterfulgtes af Karl Laurits Fogtmann, f. 4.2.1847 i Torslunde skole, søn af lærer Hans Fogtmann og hustru. — Fogtmann tog skolelærereksamen 1867 fra Skaarup seminarium med en særdeles fin karakter, meget duelig. Efter et halvt års lærergerning i Holbæk blev han lærer i Sandby, og her virkede han i 37 år, fra 1868 til 1905, bortset fra en kort periode i 1885, da han af politiske grunde var suspenderet. Som lærer var han striks, og disciplinen håndhævede han på gammeldags vis, men iøvrigt svækkedes hans arbejde i skolen ved hans fravær hver vinter i årene fra 1879 til han tog sin afsked. I den periode var han folketingsmand, valgt i Holbæk-kredsen, og havde derfor i årenes løb ikke så få vikarer. Flere af hans gamle elever har fortalt, at de i deres skoletid havde haft 12—15 forskellige lærere.

I 1898 blev der af nogle beboere i Sandby klaget over Fogtmann, fordi han havde flyttet nogle børn fra yngste til ældste klasse og omvendt, ja, han havde endog taget børn ud af skolens laveste klasse og hensat dem til pøgeklassen. I samråd med Fogtmann bestemte skolekommissionen at afholde eksamen i begge skoler — forskolen var taget i brug samme år, og det var formodentlig den klassesdeling, som herved blev nødvendig, der var den egentlige grund til postyret — og denne eksamen blev afholdt den 28. marts. Ved denne lejlighed mødte klagerne frem med en ny klage — over skolekommissionen, fordi den holdt eksamen uden for den ordinære eksamensperiode. Begge klager blev afvist som aldeles ubegrundede.

I Fogtmanns første lærerår havde han følgende indkomster:

44½ tdr. byg, der var den egentlige skoleløn, fri bolig med 4 værelser, 3½ favn brænde, 15 læs tørv, 128 lpd. hø, 192 lpd. halm, en jordlod på 4½ tdr. land og 6 skpr. htk., hvor der kunne holdes 3 køer, 2 skpr. have, skolepenge 54 kr. og offer og accidenser 256 kr., reguleringssum 1533 kr. — I 1887 havde Fogtmann dog forpagtet jorden bort for en årlig afgift på 5 tdr. rug, 19 tdr. byg og 365 kander mælk.

Det var ikke ved lærergerningen, Fogtmann vandt sit navn; allerede på et tidligt tidspunkt begyndte han at give sig af med politik, og det blev gennem sin deltagelse i det politiske liv han gjorde sit navn kendt. I en vurdering af hans personlighed siger historikeren Povl Engelstoft, at „mere end mange danske politikere ejede han den umiddelbare følelse for ret og uret, som skaber de lige linier i politik. Som hans tale var jævn, med djærve billeder, var hans sind uden svig, trofast, urokkeligt“.

Fogtmann var den 10.9.1873 i Præstø kirke blevet viet til Anna Emilie Jensen, f. 1.12.1849 i Præstø, død i København den 23.1.1923. I ægteskabet var der 3 sønner og 1 datter. Fogtmann selv døde i København den 6.5.1907, men blev begravet i Kundby.

Også den følgende lærer i Sandby blev ved embedet i 37 år. Han hed Hans Madsen Bygbjerg, f. 26.8.1877 i Thyregod, Vejle amt, søn af lærer Nicolaj Madsen Bygbjerg og hustru Karen Nielsen. 1901 dimitteres han fra Vesterbro seminarium, blev 1.9. samme år enelærer i Svindbæk og blev 1.2.1905 kaldet til førstelærer i Sandby. Han var i to perioder medlem af bestyrelsen for Danmarks lærerforenings Holbæk-kreds, fra 1929 formand for værgerådet i sognet, fra 1931 formand for Kundby sogns sygekasse. Ud over skolen var det biblioteksarbejdet, der havde hans store interesse. Allerede i 1907 tog han initiativet til oprettelsen af Sandby Folkebogsamling, som han havde ledelsen af i 35 år; desuden var han i en del år medlem af bestyrelsen for Holbæk Amts Folkebogsamling.

Men Bygbjerg befandt sig dog bedst i sin skole, mellem børnene, som han elskede og kun med besvær fik sagt farvel til, når de gik ud af skolen. Han var en ualmindelig dygtig lærer af

den gamle solide skole, der navnlig beflittede sig på at give sine elever en grundig undervisning i hovedfagene. Det var dog især regning, han kastede sig over, og her nåede han strålende resultater. I sine erindringer fortæller lærer Martin Attrup, Hørby, nogle eksempler på sine elevers dygtighed i hovedregning, men Bygbjergs elever stod så vist ikke tilbage, hvad den, der skriver dette, kan bevidne.

Bygbjerg, der den 5.7.1902 var blevet gift med Maren Knudsen, f. 25.3.1881 i Onsild, tog sin afsked fra 31.10.1942 og bosatte sig i Holbæk, hvor han døde den 2.1.1951.

I årene fra 1.11.1942 til 1.10.1948 var der ingen fast lærer i Sandby, da sognerådet indtog en afventende holdning over for den fremtidige skoleordning. Undervisningen blev i disse år forestået af vikarer, tre ialt: Erling Petersen (1942—44), Kjeld Kirkegaard (1944—47) og Konrad Frobøse (1947—48). Da dette i det lange løb var utilfredsstillende, blev embedet omsider opslået og var fra 1.10.1948 til 30.9.1955 besat med førstnævnte vikar, der var dimitteret fra Silkeborg seminarium 1941, og som fra 1.10.1955 blev ansat som førstelærer ved Sandved skole i Sorø amt. Ny lærer i Sandby blev Anders Rutger Anderson, kaldet fra 1.4.1956.

Sandby forskole oprettedes 1898. Den 20. januar indberettedes til provsten, at forskolen var færdig til at tages i brug, samt at skolelokalet måtte anses for at være særdeles godt og lejligheden i det hele taget godt indrettet. I 1905 blev imidlertid en ny forskole bygget over for den gamle, der både havde en slet beliggenhed og dårlige pladsforhold.

Den første lærerinde i Sandby var Thyra Mouridsen, f. 26.7.1877 i Velling, forskolelærerindeeksamen 1897. Hun blev i 1926 fritaget for at undervise i gymnastik, men blev samtidig med sin kollega i Marke omtalt som „meget dygtig og samvittighedsfuld, næsten for samvittighedsfuld“. Hun var i de sidste år svagelig og afgik 1937. Hun afløstes af Anna Steppinge (1937—41), så kom Ellen Olsen (1941—47), Astrid Andersen (1947—49) og fra 1.6.1950 Agnethe Diernisse.

For øjeblikket er Kundby sogns skolevæsen i støbeskeen. Det er foreløbig hensigten at opføre en centralskole i Kundby med bevarelse af de 5 forskoler, hvorved man undgår at bryde helt med den gamle skoleform, der gjorde skolevejen kort og skabte nærmere kontakt mellem lærer og forældre, og som i de forløbne to århundreder har stået sin prøve.

Kilder:

Utrykt: Folketællinger. Oeders efterretninger. Danske skoler ca. 1740. Gejstlig skifteret. Gejstlige justitsprotokoller. Bispevisitatser. Kundby kirkebog og Liber daticus. Forhandlingsprotokol for Kundby sogneforstanderskab 1842—58. Kundby skoles regnskabsprotokol 1786—1823. Kundby sogns skolekommissionsprotokol 1808—32 og 1868 ff. Embedsbog for Sandby skole (personalia). Private optegnelser.

Trykt: Schacks og Hofmanns foundationer. — Anders Petersen: Sjællands stifts degnehistorie 1899, Jonstrup stat 1884 og Skolestatistik 1877—87—97 og 1902. — Jepsen og Thastum: Skolekalender 1842—42. — Maximilianussen: Erindringer af mit liv, 1909. — Skaarup seminarium 1803—1903. — Kvolsgaard: Seminarieret i Snedsted 1812—48. — H. P. Olsen: Gjedved seminarium 1862—87. — Jelling seminarium 1841—1941. — Friskolen gennem 100 år. 3. bd. 1949.